

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД «КИЇВСЬКИЙ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАДИМА
ГЕТЬМАНА»**

**ІНІ Юридичний інститут
Кафедра політичних технологій**

Освітньо-професійна програма “Політичні технології та лідерство”

галузь знань 05 Соціальні та поведінкові науки
спеціальність 052 Політологія

Форма навчання: денна

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему:

**ПОЛІТИЧНЕ РІШЕННЯ: ВИЗНАЧЕННЯ, ВИДИ І ОСНОВНІ МОДЕЛІ
ПРИЙНЯТТЯ**

Здобувача Ройбул Аліни Андріївни

підпис

Науковий керівник: д.політ.н., проф.
Шульга М. А.

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією
з атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувачка кафедри: _____

(науковий ступінь, учене звання, ПІБ)

(підпис)

Київ 2023

Зміст

Вступ

Розділ 1. Теоретичні засади дослідження політичних рішень.

1.1. Поняття політичного рішення та основні підходи до його визначення.

1.2. Види політичних рішень та проблема їх класифікації.

Висновок до розділу 1

Розділ 2. Основні моделі прийняття політичних рішень.

2.1. Моделі та методи прийняття політичних рішень.

2.2. Моделі та етапи прийняття політичних рішень.

Висновок до розділу 2

Розділ 3. Особливості прийняття політичних рішень в сучасній Україні.

2.1. Специфіка прийняття політичних рішень в умовах воєнного часу в Україні.

2.2. Механізми впливу громадянського суспільства на вітчизняну систему прийняття політичних рішень.

Висновок до розділу 3

Висновки

Список використаних джерел

Вступ

Актуальність дослідження. Політичне рішення є важливим елементом політичної дії та реалізації політичних цілей. Політичне рішення — це індивідуальний або колективний процес визначення цілей політичної дії, етапів і шляхів їх досягнення. Через конкретні політичні рішення політична влада реалізує свою волю в процесі управління відповідно до інтересів правлячих груп.

Оскільки прийняття рішень є актом вибору, найбільшої шкоди при проходженні через владні структури може завдати брак інформації, її блокування чи спотворення, односторонній владний тиск з боку влади чи впливових груп інтересів. Порушення політиками правил професійної етики під час обговорення питання та прийняття рішення негативно впливає на якість рішень, оскільки тоді зростає роль емоцій, зростає ірраціональність процесу та відчуття, що в цій проблемі втрачається суттєве. і вибір того, які дії в майбутньому сприятимуть його оптимальному вирішенню, яка альтернатива може бути найкращою. Ще гірше, коли дозволено відхилятися від вимог соціальної моралі, ігнорувати такі норми, як чесність, правдивість і справедливість. В результаті рішення не може стати авторитетним чи абсолютно нелегітимним, тобто рішенням, яке ніхто не підтримує (з огляду на те, що воно не має права на існування) і яке виконуватимуть лише під тиском.

Оптимальне рішення — половина успіху його реалізації, запорука ефективного функціонування влади. Але прийняти таке рішення нелегко, для цього суб'єкту рішення необхідно: врахувати ставлення до проекту рішення тих груп, інтересам яких він відповідає; не нехтувати інтересами інших і прогнозувати їхню поведінку в разі прийняття такого рішення; знати посаду безпосередніх виконавців (адміністрації); враховувати зовнішні обставини, які можуть вплинути на його реалізацію (міжнародне становище, фінансові

можливості тощо). Якщо все це не враховувати, рішення можуть бути неефективними і не призвести до очікуваних наслідків.

До необхідних позитивних якостей політичного рішення, що сприяють його реалізації, належать: легітимність, компетентність, моральність, компромісність (з урахуванням опору суспільних сил). Сильна влада не та, яка, змусивши замовкнути своїх опонентів і залякавши населення репресіями, може чинити, як їй заманеться, а та, яка вміє об'єднати у своїх рішеннях різні погляди і бажання людей і спиратися на зацікавлені сили, щоб забезпечити послідовну реалізацію прийнятих рішень

Реалізація політичних рішень є успішною лише за умови, що процес їх реалізації добре організований, опір, який неминуче виникає в системі (особливо в політичній системі), подоланий, якщо є підготовлені процедури їх коригування і вміло використовуються трендові і мобілізуючі технології політичної діяльності.

Зміна стратегічних орієнтирів розвитку держави і суспільства на сучасному етапі зумовлює зростання ролі та відповідальності політичної влади за наслідки реформ, що проводяться. Сьогодні Україна переживає складний процес трансформації системи державного управління, створення нових управлінських структур, які ще далекі від стабільного стану та не відповідають реальним потребам часу щодо ефективної взаємодії органів публічної адміністрації. і політична діяльність. У цих умовах актуальним завданням є розробка та впровадження прогресивного шляху відродження країни за рахунок попереднього та наполегливого впровадження довгострокового стратегічного планування та контролю розвитку держави та суспільства, що вимагає ухвалення та реалізації виважених політичних рішень в державному управлінні. При цьому необхідно застосовувати найкращі практики планування та управління, засновані на ефективних методах і технологіях, на повному і повному використанні інтелектуального потенціалу суспільства, на системі національного консенсусу та партнерства у світовому та вітчизняному досвіді. Ухвалення найважливіших політичних

рішень неможливе без урахування та реалізації національних інтересів України, що потребує скоординованих зусиль усіх гілок влади у виробленні та реалізації єдиної державної політики.

Метою роботи є з'ясування змісту поняття політичного рішення, специфіки його окремих видів та основних моделей прийняття.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі **завдання**:

- розкрити зміст поняття політичного рішення та з'ясувати його специфіку порівняно з іншими видами управлінського рішення;
- охарактеризувати види політичних рішень та критерії їх класифікації;
- проаналізувати основні моделі прийняття політичних рішень;
- висвітлити специфіку основних етапів та методів прийняття рішень;
- з'ясувати особливості політичної системи України та механізми впливу громадянського суспільства на вітчизняну систему прийняття політичних рішень.

Об'єктом роботи є політичне рішення як акт, здійснюваний суб'єктами політики, спрямований на втілення в життя політичних цілей і завдань, здійснення для цього відповідних заходів на основі аналізу інформації, вибору варіантності дій, урахування політичного часу і реальних політичних сил.

Предметом дослідження є види і основні моделі прийняття політичних рішень.

Методи дослідження. Для досягнення мети використано сукупність загальнотеоретичних методів дослідження, зокрема: історико-логічний – для дослідження еволюційного шляху розвитку політичного рішення: визначення, види і основні моделі прийняття; системний – для висвітлення основних питань досліджуваної проблематики; порівняльного та факторного аналізу – для систематизації, класифікації факторів, які впливають на реалізацію політичного рішення; статистичного аналізу – для оцінювання стану проблеми реалізації політичного рішення.

Теоретична значущість отриманих результатів полягає у

комплексному дослідженні феномену політичних рішень. В роботі, зокрема, розглянуті теоретичні аспекти дослідження цього феномену, охарактеризовані види і основні моделі прийняття політичних рішень, виокремлені механізми впливу з боку громадянського суспільства на вітчизняну систему прийняття політичних рішень.

Практична значущість отриманих результатів полягає в тому, що основні висновки дослідження, - щодо основних моделей прийняття політичних рішень, щодо взаємодії громадянського суспільства та системи прийняття політичних рішень, щодо специфіки прийняття політичних рішень в умовах воєнного часу в Україні, - можуть бути використані у практиці прийняття політичних рішень. Матеріали дослідження можуть бути використані у просвітницькій роботі з молоддю (лекції, тренінги) для формування у них розуміння алгоритму прийняття політичних рішень та необхідних для такого прийняття навичок.

Інформаційною базою дослідження були наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених, законодавчі та правові акти з питань дотичних до предмету досліджень, статистична звітність і дані щодо проблеми політичного рішення: визначення, види і основні моделі прийняття, а також матеріали одержані за результатами власного дослідження.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

Розділ 1. Теоретичні засади дослідження політичних рішень

1.1. Поняття політичного рішення та основні підходи до його визначення.

Прийняття політичних рішень характеризується значною динамікою: процеси, що відбуваються всередині та поза політичною системою, неможливо чітко оцінити в довгостроковій перспективі навіть за умов постійного моніторингу. Тут може стати в пригоді досвід так званого мережевого аналізу, який останнім часом набув популярності в різних сферах – від менеджменту до політичної аналітики, тобто скрізь, де йдеться про розробку тактик і стратегій. Ця методика має на меті навчити працювати в просторі майбутнього за допомогою кількох сценаріїв, що відображають різні можливості розвитку подій [24, с. 32].

Альтернативні сценарії використовуються для визначення та демонстрації ймовірності кількох, можливо, дуже різних варіантів майбутнього, з подальшим ранжуванням ймовірності певних варіантів. При цьому варіанти розвитку подій, оцінені як менш ймовірні, не відкидаються, а повністю враховуються і на їх основі складаються відповідні плани дій. Такий підхід може бути особливо ефективним у часи, коли зростає невизначеність політичної ситуації, особливо міжнародної, тобто в періоди кризи [4, с. 31].

Слід зазначити, що «аналітичні сценарії розвитку подій, в рамках яких будуються «образи майбутнього», можуть бути дуже різними за змістом (залежно від факторів і зв'язків, які формують кожен альтернативний сценарій), з іншого боку, практичні плани засновані на них дії не обов'язково повинні відрізнятися «суперечити, а доповнювати» [19, с. 54]. На відміну від традиційного політичного прогнозування, яке здебільшого має на меті пошук найбільш імовірного сценарію, який водночас представляється і сприймається як найбільш реалістичний, у згаданій техніці наголошується на фундаментальній множинності та багатоваріантності, з наголосом на

фундаментальній відкритості та альтернативності майбутнього, а не на його однозначній детермінованості.

Термін «політичне рішення» став широко використовуватися в 20 столітті, хоча багато творчих ідей і практичних принципів прийняття рішень були сформульовані ще в ранній античності. Кожна епоха мала свою ключову теорію держави, виробляла різні підходи до прийняття політичних рішень. Принципи виникнення теорії політичних рішень та її основні принципи викладені в працях Конфуція, Платона та Арістотеля [2, с. 18].

Епоха Відродження та Просвітництва характеризується розвитком наукового дискурсу про державну політику та реалізацію політичних рішень (Н. Макіавеллі, Ж. Боден, Т. Гоббс, Б. Спіноза, С. Л. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо). Представники Нового часу зосереджувалися переважно на дослідженні політичних процесів, пов'язаних з діяльністю політичних партій та інших політичних організацій. У цей період у працях М. Вебера, К. Шмітта формуються перші основи теоретичного тлумачення поняття політичного рішення та його використання для пояснення функціонування політичних механізмів [12, с. 14].

З середини 20 ст. починається новий етап у розвитку наукового знання про категорію політичних рішень як самостійного напрямку теорії. Слід зазначити, що ідеї, які вже виникли на той час у суспільно-політичній думці, не передбачали системного опису терміну «політичне рішення», а лише опосередковано стосувалися окремих складових процесу їх прийняття та реалізації. Водночас було створено контекст для розвитку наукових концепцій прийняття політичних рішень.

Лідерство в розвитку теорії прийняття рішень як самостійної наукової дисципліни належить американським ученим: Г. Еллісону, Г. Брук, Б. Сапін, Р. Снайдер [29, с. 23]. Навколо центральних категорій аналізу Г. Еллісона (моделі раціонального вибору, організаційні та бюрократичні моделі) сформувалися майбутні напрями дослідження. Перший, до якого входять роботи Р. Нойштадта та Р. Мея, Р. Аст'єра та Р. Дауеса, базується на теорії

раціонального вибору, у якій рішення розглядається як результат раціонального вибору, зробленого раціональним суб'єктом.

З організаційної концептуальної точки зору політичне рішення є результатом взаємодії урядових структур, які керуються рутинними інтересами [50, с. 12].

Прихильники бюрократичного підходу наполягають на тому, що політичне рішення є результатом компромісу між акторами, кожен з яких переслідує свої цілі (Дж. Марч). Автори моделей, сформульованих у рамках когнітивного напрямку (Дж. Барон, А. Джордж, П. Скотт), звертають увагу на те, що суб'єкти, які приймають політичні рішення, часто опиняються в ситуації дефіциту часу та обмеженої інформації. Напрямків у рамках теорії прийняття політичних рішень є дослідження динаміки цього процесу. Центральною категорією аналізу в цьому аспекті є концепція політико-управлінського циклу (Дж. Андерсен) [10, с. 21].

Можна констатувати, що ця наукова проблема особливо плідно розробляється в рамках системних, функціональних та поведінкових наукових методів. Системний аналіз, розроблений у політичних науках Д. Істоном, Г. Алмондом, базується на концепції «політичної системи», яка демонструє тенденції до саморегулювання, тенденції до саморозвитку та реагує на зовнішні подразники. Метою розвитку системи є збереження стабільності та збільшення підтримки з боку громадян держави. Рушійною силою розвитку є механізм зворотного зв'язку. Громадяни формують свої вимоги та підтримку системи, які спрямовані на її вхід, а система на виході виробляє рішення та дії, які, у свою чергу, породжують нові вимоги громадян [25, с. 23].

Пізніше цю теорію розвинув Г. Алмонд, який розширив поняття політичної системи, включивши не лише політичні інститути (інституційний аспект), а й політичну культуру (мережевий аспект). Структурний функціоналізм, представлений Т. Парсонсом і Р. Мертоном, базується на концепції структури, під якою розуміють сукупність відносно стабільних

елементів політичної системи. Як такі існують стійкі моделі поведінки індивідів у системі, нормативні очікування індивідів щодо дій інших. Дії та роль людей у системі є функцією [64, с. 32]. Структури чітко не пов'язані з конкретними людьми, а з позиціями участі людей у системі. Функції визначаються структурними елементами, так званими функціональними імперативами, такими як адаптація системи до навколишнього середовища, організація спілкування між її членами, вирішення конфліктів у системі [17, с. 21].

Особливе місце у вивченні політичного посідають також теорія Біче-Віоріста Г. Лассуеля, теорія «обмеженої раціональності» Г. Саймона, інкременталізм К. Ліндблома, «нормативно-оптимальна» модель І. Дрора, «Змішане сканування» процеси прийняття рішень – модель А. Етціоні [28]. У цих підходах особливо чітко проявляється дихотомія нормативної та описової парадигм у прийнятті політичних рішень, що підтверджує необхідність розробки синтетичної теорії, яка враховує поведінкові аспекти та особливості політичної ситуації, крім логічного мислення та інтуїції. , які беруть участь у формуванні рішення на основі методів аналізу інформації.

Теорія прийняття рішень у західній політичній науці нині є однією з провідних галузей соціальних знань. Прийняття рішень — це добре встановлена категорія аналізу, яка охоплює весь процес від розробки до ухвалення та реалізації політичних рішень [44, с. 13]. У вітчизняній політології вказане наукове питання лише поступово входить у сферу теоретичних досліджень, а тому аналізуються лише окремі теми політики, окремі категорії політології. Розкриттю сутності політичного рішення та змісту етапів його розробки та реалізації в демократичному суспільстві присвячено наукове дослідження О. Шаяна [56].

Науково-теоретичне обґрунтування підготовки та прийняття державно-політичних рішень та визначення шляхів застосування отриманих наукових результатів у практиці державного управління в Україні викладено в працях Ю. Мірошніченка про процеси прийняття та реалізації політичних рішень на

пострадянському просторі, широке і, на жаль, часто безповоротне використання понятійно-категоріального апарату та методологічних принципів, запозичених із західних політичних концепцій (особливо американської політології) або спроби вдосконалити існуючі моделі аналізу шляхом автоматичного застосування їх до власного національного походження [34, с. 12].

Прийняття політичних рішень здебільшого визначається у двох вимірах: по-перше, як технологічна трансформація політичної влади в контроль суспільних процесів, і по-друге, як центральний елемент у перетворенні політичних вимог від різних груп громадян на прийнятні засоби та методи регулювання соціальні відносини для суспільства в цілому [10, с. 41].

Основними характеристиками політичних рішень, що відрізняють їх від інших типів управлінських рішень, є: специфіка політичного рішення, яка полягає в регулюванні та розподілі суспільних ресурсів (економічних, інтелектуальних, інформаційних тощо) складається; висока екологічна незахищеність; наявність конфлікту між груповими інтересами та загальним благом. Політичне рішення формулює загальні цілі та напрями суспільного розвитку, відтворює або змінює нормативно-інституційні параметри суспільно-політичного та державного устрою, має виключно соціальний характер [1, с. 32].

До факторів, що визначають якість політичних рішень, дослідники відносять: стан законодавчої та нормативно-правової бази у сфері політичного процесу, функціонування механізмів відповідальності та підзвітності суб'єктів політичної влади; Відкритість і прозорість політичних процесів, професіоналізм осіб, які приймають політичні рішення, використання сучасних методів політичного менеджменту та інформаційних технологій [13].

Загалом виявлення особливостей процесу прийняття політичних рішень у контексті сучасних соціально-політичних реалій потребує попереднього

підходу до наукового тлумачення сутності прийняття політичних рішень та його функцій у суспільній системі.

Узагальнюючи підходи до розуміння природи раніше сформованого твердження політичного рішення, можна виділити наступне. Управлінський підхід включає врахування фаз і технологій прийняття рішень. При використанні політологічного підходу звертається увага на специфіку суб'єктів політичного процесу та владних функцій, які відображаються в прийнятті політичних рішень. Соціологічна спрямованість включає розгляд впливу політичних рішень на суспільний розвиток, взаємовідносини суб'єктів прийняття та реалізації рішень. При психологічному підході досліджуються характеристики осіб, що приймають рішення, і виявляються суб'єктивні особливості їх сприйняття адресатом [30, с. 19].

У нормативно-правовому підході визначено сферу компетенції суб'єкта, що приймає рішення, розпорядження та обов'язок виконання рішень, прийнятих органами влади. Слід зазначити: політичне рішення все ще розглядається вченими як універсалістська категорія, до якої слід застосовувати методологічні принципи дослідження без урахування динаміки, взаємозалежності та взаємопроникнення процесів, що відбуваються всередині та поза політичним суб'єктом. Хоча проблема, щодо якої політичне рішення фокусується, як правило, на інтересах великих груп людей, сам процес прийняття рішення часто залишається прихованим від громадськості та наукової спільноти, що значно ускладнює його вивчення.

Більш того, теорія прийняття політичних рішень фактично сприймається як частина теорії державного управління [39, с. 37]. Водночас проблематика системного погляду на процес виникнення та реалізації політичних рішень, що включає багатоаспектність політичних суб'єктів та їх взаємодію та взаємовплив, починаючи від чинної правової бази, в умовах формування нових макро- та мікроінститутів, потребує комплексного дослідження. Аналітичні моделі виникнення політичних рішень мають також враховувати

специфіку історичної ситуації, в якій вони формуються та реалізуються, культурну, національну специфіку та традиції суспільства.

Зазначимо, що державне рішення — це акт соціального управління, за допомогою якого держава визначає причини виникнення, зміст або припинення регульованих суспільних відносин. Державне рішення – це вибір альтернативної майбутньої дії, спрямованої на досягнення політичної мети шляхом організації діяльності об'єктів політичного управління [12, с. 21].

Політичне рішення є важливим елементом політичної дії та реалізації політичних цілей. Політичне рішення — це індивідуальний або колективний процес визначення цілей політичної дії, етапів і шляхів їх досягнення. Прийняття політичних рішень є технологічною реалізацією політичної влади в управлінні суспільними процесами. Завдяки конкретним політичним рішенням політична влада реалізує свою волю в процесі управління відповідно до інтересів правлячих груп [17, с. 32].

1.2. Види політичних рішень та проблема їх класифікації.

Політичне рішення — це процес, у якому елементи структури, що послідовно розвиваються, передають один одному накопичену інформацію та створені команди. Політичне рішення є елементом політичного процесу і не може бути статичним [20, с. 15].

Політичне рішення — акт, здійснюваний суб'єктами політики, спрямований на втілення в життя політичних цілей і завдань, здійснення для цього відповідних заходів на основі аналізу інформації, вибору варіантності дій, урахування політичного часу і реальних політичних сил [19, с. 23].

Політичні рішення завжди визначаються різними інтересами. Це національні інтереси або інтереси народу; інтереси класів, соціальних груп, партій, інших організацій; особисті інтереси та інтереси різних сил за межами країни. Водночас національні інтереси можуть і мають значення

лише в стабільному суспільстві, де такі інтереси визначені та визнаються більшістю елементів і структур політичної системи.

Підготовка та прийняття політичного рішення – це процес досягнення політичної мети на основі обробки накопиченої інформації [35, с. 12].

Політичні рішення класифікуються за різними критеріями.

Політичні рішення можна класифікувати як:

- значні. Ці рішення здебільшого мають загальнодержавне, національне значення та важливість, зачіпають інтереси більшості соціальних груп, класів, політичних суб'єктів;

- на обслуговуванні. Такі рішення зазвичай приймаються в стабільних суспільствах для підтримки та регулювання владних відносин, особливо щодо правлячих політичних сил, груп, блоків. Найчастіше такі рішення передбачають внесення певних (не дуже суттєвих) змін до законів та інших нормативних актів, які зміцнюють стабільність у державі;

- нейтральні. Такі рішення часто називають косметикою, яка лише задовольняє громадську думку, обслуговує побутові, дрібні проблеми та турботи, як правило, не має вирішального, суттєвого значення для функціонування держави, правлячої політичної влади.

Орієнтований на вирішення конкретної проблеми [35, с. 24]:

- розв'язок правильний – задача розв'язується в напрямку наближення до мети;

- рішення нейтральне – проблема залишається на тому ж рівні;

- рішення неправильне — проблема загострюється, загальна політична ситуація погіршується.

Політичні рішення поділяються на правові та неправові. У першому випадку це рішення, прийняті відповідно до демократичних принципів конституції, законів і актів виконавчої влади, що діють у державі, у другому – проти них.

Політичні рішення класифікуються таким чином [22, с. 30]:

- стратегічні. Рішення, призначені для тривалого використання та досягнення довгострокової мети. Наприклад, забезпечити перемогу на виборах, докорінно поліпшити соціальне становище громадян чи окремих соціальних груп тощо;

- тактичні. Такі рішення здебільшого є складовими стратегічних політичних рішень, вони моделюються як складові стратегічних рішень. За такою ж тимчасовою стратегією політичні рішення також поділяються на:

- прогностичні. Як правило, такі рішення мають своєрідний випереджувальний характер, проектується в майбутнє, готуються і приймаються на глибокому науковому рівні, при цьому значне значення має політична інтуїція, довгостроковий розрахунок із прогнозом можливого очікуваного результату;

- пунктуальні. Якщо зміст і тип політичних рішень відповідають вимогам актуальної, реальної суспільно-політичної ситуації, що підлягає регулюванню, і таке рішення є максимально ефективним, говорять про сучасне рішення. Таке рішення свідчить про вміле та успішне використання влади тими, хто її тримає, прийняли рішення та реалізували його в межах своїх ресурсів і можливостей;

- пізні. Це рішення, які відстрочені в часі та в стані суспільно-політичних відносин. Їх приймають, коли проблема або зникла, або загострилася, або принципово змінилася. Запізнілі політичні рішення виникають через надмірну динамічність політичних процесів і подій, їх мінливість.

Політичні рішення можна розділити на запрограмовані та серед мережеву або традиційні та нетрадиційні рішення. Останні, на відміну від перших, відрізняються певною новизною, оригінальністю підходів і шляхів вирішення політичних проблем [46, с. 13].

Крім того, політичні рішення кваліфікуються на основі суб'єктно-об'єктних відносин. При цьому суб'єкт владних повноважень може бути водночас і суб'єктом рішення. Тому Верховна Рада України приймає певні

рішення щодо організації власної діяльності, що є цілком природним і необхідним.

Політичні рішення також класифікуються за змістом, тобто за мірою, в якій рішення охоплюють політичні відносини.

Залежно від мети розрізняють політичні рішення[37, с. 32]:

- інсценізація;
- регулятивні;
- контрольні;
- організаційні.

Залежно від терміну, на який розраховується їх вплив, політичні рішення можуть бути [34, с. 21]:

- довговічні. Наприклад, прийняття міжпарламентських угод, встановлення мораторіїв на декілька років;
- безперервної дії. Такими рішеннями є конституції, основні законодавчі акти, наприклад, Закон України «Про громадянство» тощо;
- короткочасної дії. Це одноразові політичні рішення одноразових заходів щодо проведення певних акцій, заходів (наприклад, мітингів, демонстрацій тощо).

За ступенем важливості розрізняють значні політичні рішення або кардинальні, регулярні (які принципово не мають , кардинально змінюють стан справ) і нейтральні [16, с. 15]. Останні найчастіше приймаються щодо другорядних соціальних і політичних питань, таких як Б. утворення різноманітних дорадчих органів, тимчасових комісій, робочих груп тощо.

Процес розробки та прийняття політичних рішень. Існує кілька рівнів підготовки політичних рішень залежно від функціонування влади та її суб'єктів. Ці рівні:

- макрорівень. Йдеться про центральні органи (інститути) влади: в Україні – Президент, Верховна Рада, Кабінет Міністрів, Конституційний Суд, основні міністерства та відомства, що входять до складу уряду;

- мезоплан. Це рішення обласної (обласної, міської) влади, загальнонаціональних політичних партій, об'єднань, тобто тих, хто впливає на великі групи людей;

- мікрорівень. Це політичні рішення, які стосуються невеликих груп людей і невеликого територіального розподілу [35, с. 23].

Ці три рівні прийняття політичних рішень не існують окремо один від одного. Навпаки, вони взаємозалежні і впливають один на одного. Наприклад, політичне рішення, прийняте на макрорівні, значною мірою залежить від того, як воно реалізується на мезо- та мікрорівні. Існує також зворотна залежність. В обох випадках суб'єкт підготовки та ухвалення політичного рішення повинен передбачити, як це рішення працюватиме на рівнях, для яких воно призначене.

Ефективність (об'єктивна необхідність) прийняття того чи іншого політичного рішення значною мірою залежить від того, наскільки досконалою була технологія його розробки, прийняття та оприлюднення.

Інформація потрібна для розробки та прийняття політичних рішень. Статистичні, фактичні, наукові та інші дані, повно відображаючи характер, стан ситуації, суб'єктів і суб'єктів політичного процесу, дають змогу визначити особливості, спрямованість і зміст майбутнього політичного рішення. Збір і обробка інформації здійснюється тими, хто розробляє проект політичного рішення, залучаючи спеціальні структури та установи – наукові, соціологічні, статистичні. До інформації пред'являються відповідні вимоги, найважливішими з яких є: якість (відповідність) інформації з проблемою); економіка (мінімальні величини для цілісного сприйняття того, що інформація пояснює і доводить); логіка; чітка підпорядкованість і взаємозв'язок фактів і дат [52, с. 28].

Технології прийняття політичних рішень багато в чому визначаються характером політичного режиму. В авторитарних, тоталітарних політичних режимах здійснюються спроби ухвалення рішень на всіх рівнях колегіально, таємно, вузьким колом осіб, незалежних від політичних опонентів, опозиції.

У демократичних, навпаки, через чітко визначені процедури, які ґрунтуються на компромісах, угодах і консенсусі. Хоча це набагато складніше, але воно дозволяє звільнити суспільство від непотрібних соціальних і політичних конфліктів і забезпечує більш стабільний розвиток. Ступінь ефективності та результативності політичного рішення багато в чому залежить від того, наскільки воно інноваційне по відношенню до останніх наукових досягнень, соціальних технологій і реальна практика суспільного життя.

Інновації – це нова цінність, яку політики приймають і намагаються використовувати у своїй діяльності [54, с. 19].

Політик має дбати в першу чергу про те, щоб втілити інновацію в життя, і не просто задекларувати її, а задекларувати. У такому вигляді в ході різноманітних виборчих кампаній, змагань, суперечок про статус і місце в політиці чи суспільстві загалом політик характеризує лише окремі нововведення як позитивні, вигідні, з перевагами. Проте в процесі практичної громадсько-політичної діяльності йому бракує вміння впроваджувати інновації в реальне життя. У цьому випадку політик різко втрачає авторитет і популярність.

Враховуючи те, що інноваційний метод освоєння соціального середовища все більше утверджується у світовій практиці управління соціальними процесами, науковці, зокрема В. Іванов та В. Патрушев, активно досліджують проблему розробки та впровадження інноваційних соціальних технологій у управлінську діяльність. На їхню думку, сутність таких технологій можна розуміти «як інноваційну систему методів виявлення та використання прихованих потенціалів соціальних систем з метою досягнення суспільно корисного результату з найменшими витратами» [26, с. 35]. Це стосується і політичної сфери, політичної дії, політичного процесу. Згадані вчені в залежності від діяльності людей поділяють технології на економічні, політичні, духовно-культурні, управлінські та на промислові, трудові, сільськогосподарські, освітні, впроваджувальні, сімейні. Та інші технології. [6, с. 53].

Процес прийняття рішень у політиці можна класифікувати за тематикою політичної дії, змістом і часом її прийняття.

Залежно від предмета політичної діяльності постанови мають характер указів, розпоряджень президента країни, інших вищих посадових осіб, постанов національного парламенту, вищого органу виконавчої влади, судової влади, постанов політичних партій, громадських об'єднань.

За змістом політичні рішення поділяються на ті, що сприяють досягненню раціональних політичних цілей, і такі, що приймаються як самоціль у контексті політичної ситуації. До останніх О. Валевський зараховує, зокрема, «численні рішення радикальних груп як лівого, так і правого спрямування», а також «низку постанов Верховної Ради, прийнятих в атмосфері конфліктних подій» [39, с. 29]. У будь-якому випадку, це політичні рішення, які або не мають чітко визначеного об'єкта реалізації, або реалізація та контроль за якими практично не регламентовані за змістом.

За часовим виміром політичні рішення поділяються на [21, с. 26]:

- стратегічні (різні підходи, довгострокові програми);
- тактичні (для підтримки балансу політичних сил протягом певного часу, наприклад, змішана виборча система);
- опортуністичні (тимчасова реклама, оприлюднення певних політичних акцій, задоволення корпоративних інтересів).

Висновок до розділу 1

Політичне рішення — акт, здійснюваний суб'єктами політики, спрямований на втілення в життя політичних цілей і завдань, здійснення для цього відповідних заходів на основі аналізу інформації, вибору варіантності дій, урахування політичного часу і реальних політичних сил.

З організаційної концептуальної точки зору політичне рішення є результатом взаємодії урядових структур, які керуються рутинними інтересами. Прихильники бюрократичного підходу наполягають на тому, що

політичне рішення є результатом компромісу між акторами, кожен з яких переслідує свої цілі (Дж. Марч). Автори моделей, сформульованих у рамках когнітивного напрямку (Дж. Барон, А. Джордж, П. Скотт), звертають увагу на те, що суб'єкти, які приймають політичні рішення, часто опиняються в ситуації дефіциту часу та обмеженої інформації. Напрямків у рамках теорії прийняття політичних рішень є дослідження динаміки цього процесу. Центральною категорією аналізу в цьому аспекті є концепція політико-управлінського циклу (Дж. Андерсен).

Політичне рішення — це процес, у якому елементи структури, що послідовно розвиваються, передають один одному накопичену інформацію та створені команди. Прийняття політичних рішень здебільшого визначається у двох вимірах: по-перше, як технологічна трансформація політичної влади в контроль суспільних процесів, і по-друге, як центральний елемент у перетворенні політичних вимог від різних груп громадян на прийнятні засоби та методи регулювання соціальні відносини для суспільства в цілому.

Основними ознаками політичних рішень, що відрізняють їх від інших видів управлінських рішень, є: специфіка політичного рішення, яка полягає в регулюванні та розподілі суспільних ресурсів (економічних, інтелектуальних, інформаційних тощо); висока екологічна незахищеність; наявність конфлікту між груповими інтересами та загальним благом. Політичне рішення формулює загальні цілі та напрями суспільного розвитку, відтворює або змінює нормативно-інституційні параметри суспільно-політичного та державного ладу, має виключно соціальний характер.

Політичні рішення завжди визначаються різними інтересами. Це національні інтереси або інтереси народу; інтереси класів, соціальних груп, партій, інших організацій; особисті інтереси та інтереси різних сил за межами країни. Водночас національні інтереси можуть і мають значення лише в стабільному суспільстві, де такі інтереси визначені та визнаються більшістю елементів і структур політичної системи.

Політичні рішення класифікуються за різними критеріями. Політичні рішення можна класифікувати наступним чином: суттєві – це рішення переважно загальнодержавного, національного значення та ваги, що зачіпають інтереси більшості соціальних груп, класів, політичних суб'єктів; регулярні – такі рішення приймаються в стабільних суспільствах для підтримки та регулювання владних відносин, переважно по відношенню до правлячих політичних сил, груп, блоків; нейтральний – лише задовольняє громадську думку, обслуговує побутові, другорядні проблеми та турботи. Як правило, вони не мають вирішального, істотного значення для функціонування держави, правлячої політичної влади.

За спрямованістю на розв'язання конкретної проблеми: розв'язання правильне – завдання вирішується в напрямку наближення до мети; рішення нейтральне – проблема залишається на тому ж рівні; рішення неправильне – проблема загострюється, загальнополітична ситуація погіршується.

Розділ 2. Основні моделі прийняття політичних рішень.

2.1. Моделі та методи прийняття політичних рішень.

Модель – це уява про об'єкт, систему або ідею в деякому спрощенні реальної життєвої ситуації, в якій ця модель застосовується при виробленні управлінського рішення. Рішення – це вибір одного варіанта з певної кількості можливих. Рішення є дуже важливим, адже за допомогою нього функціонує будь-яке підприємство. Основою рішення є його продуманість та чіткість. Модель прийняття політичного рішення – це фіксований управлінський акт, який спрямовує діяльність трудового колективу у русло досягнення цілей, поставлених перед організацією або особою.

У політології прийняття та реалізація політичних рішень розглядається як важлива складова політичного процесу, що забезпечує взаємодію керівників і підлеглих [19, с. 28].

Як підтверджує досвід, командно-адміністративний порядок ухвалення та реалізації політичних рішень негативно впливав на суспільство. Однією з ознак прийняття політичних рішень в тоталітарній системі була практично повна ізоляваність цього процесу від впливу інформаційних систем і технологій, що багато в чому визначало ступінь ефективності цих рішень.

В умовах реформування українського суспільства і держави актуальними стають вертикальний і горизонтальний розподіл влади, демократизація процедур підготовки та реалізації політичних рішень, їх аналіз на предмет конфліктного потенціалу та можливості їх коригування [34, с. 31].

«Термін «рішення» означає вибір однієї з кількох альтернатив у процесі досягнення мети. Альтернативою, у свою чергу, є один із варіантів дії, який виключає реалізацію іншого варіанту.» Рішення може вплинути на майбутній стан як об'єкта управління, так і тих, хто приймає це рішення. Тому рішення (особливо у сфері суспільного життя) повинні мати усвідомлений, чітко науковий (по можливості) характер [21, с.8]. Залежно від виду і специфіки

можливостей впливу на об'єкт управління можна виділити техніко-економічні та політичні рішення. Всі вони взаємопов'язані і взаємозалежні.

Політичні рішення відповідають рівню політичних процесів, що відбуваються в суспільстві. Політичний процес у суспільстві – це рух, динаміка, розвиток політичної системи, зміна її станів у часі та просторі. Це сукупність дій інституційних і мережевих суб'єктів у реалізації ними специфічних функцій у сфері влади, що призводять до зміни та розвитку (або занепаду) політичної системи суспільства.

Усі форми політичної поведінки політичних суб'єктів зрештою об'єднані однією внутрішньою потребою: впливом державної влади на політичні рішення. Тому найважливішою і центральною проблемою політичного процесу є максимальна оптимізація прийняття та реалізації політичних рішень [34, с. 12].

Перед учасниками політичних акцій постає проблема прийняття політичних рішень, коли вони стикаються з необхідністю вибору оптимального варіанту поведінки в даних конкретних політичних умовах, тобто найкращого варіанту дії з багатьох можливих.

Політичне рішення – це свідомий вибір одного з принаймні двох можливих варіантів політичної дії. Слід зазначити, що прийняттю рішення завжди передують політичні дії. Але внутрішня природа цих двох елементів політичного процесу різна [9, с. 18].

Якщо політична дія є різновидом практичної діяльності, спрямованої на зміцнення або зміну суспільних відносин, то самі політичні рішення належать до класу непрактичних дій. Його внутрішній зміст відповідає таким дослідницьким операціям, як пояснення та розвиток наукової теорії. Зустріч і прийняття рішення – це не політичний акт, а лише підготовка до нього.

Все різноманіття політичних рішень поділяється на чотири види:

- закони та рішення про форс-мажорні обставини;
- рішення органів місцевої влади;
- рішення, що приймаються безпосередньо громадянами;

- постанови вищих органів політичних партій і громадських організацій.

Зі сказаного видно, що перший і другий види рішень приймаються представницькою та виконавчою владою, третій — безпосередньо населенням, четвертий — недержавними організаційними структурами політичної системи. Рішення, що приймаються безпосередньо громадянами, мають переважно місцевий характер і приймаються органами місцевого самоврядування, зборами та сходами громадян[34, с.28]. У сучасній політичній науці сформувалися два основних підходи до розуміння процесу прийняття рішень. Тому нормативна теорія трактує їх як процес раціонального вибору цілей політики в складних ситуаціях, основним засобом оптимізації якого пропонуються різноманітні математичні моделі, дослідження операцій та інші інструментальні прийоми. Біхевіористська теорія, яка розглядає цей процес як специфічну взаємодію людей, зосереджена на описі різноманітних факторів, які впливають на прийняття рішень у певній ситуації [59, с. 14].

Цей тип підходу відображає двоїстий характер процесу управління. З одного боку, інституції та керівні органи, нормативні акти та процеси прийняття рішень, роль технічного персоналу та матеріальне забезпечення діяльності всіх, хто залучений до цього процесу, іншими словами, велика роль надається важливості цих Зовнішні і внутрішні факти, раціональність, технократизм цих виражають форми політичної діяльності людей.

З іншого боку, хоча нормативні акти та інституції відіграють важливу роль у цьому питанні, у процесі прийняття рішень часто домінують неформальні процедури, які залежать від особистого досвіду осіб, які визначають цілі та засоби їх досягнення, покладаючись на інтуїцію. Менеджерів і особисті знання, а також їхні міжособистісні стосунки. Крім того, оскільки в суспільстві здебільшого жодна група не має повного контролю над процесом прийняття рішень, який завжди є компромісом або узгодженням протилежних цінностей, це лише посилює роль суб'єктивізму в цьому процесі. Субстанція [11, с. 13].

Тому слід визнати, що політична влада досягається особистим впливом менеджерів, і хоча правила і процедури прийняття рішень мають регулюючу роль, цей процес є непередбачуваним і непередбачуваним. Отже, процес прийняття рішень є симбіозом раціональності та ірраціональності, раціональної організації взаємодії владних структур та інститутів, суб'єктивізму керівників [8, с. 32].

Підготовка та ухвалення політичних рішень являє собою складний процес, що складається з багатьох елементів, які в даному випадку найкраще назвати етапами або фазами. Загалом цей процес можна розділити на чотири етапи:

Сформулювати та визначити соціальні проблеми, які потребують вирішення;

- розробити можливі альтернативні рішення проблеми;
- обговорення або порівняльний аналіз можливих альтернативних рішень;
- прийняття рішення, тобто вибір найкращого варіанту як плану дій.

Прийняття рішення саме по собі є актом вибору. Це можна робити індивідуально або в групах. Відповідно, розрізняють техніки керівництва індивідуальним прийняттям рішень і техніки колективного прийняття рішень.

Виконання рішень [60, с.43]:

Методи формулювання та прийняття політичних рішень:

- ✓ прийняття однією людиною;
- ✓ колектив;
- ✓ метод компромісу;
- ✓ закон консенсусу;

Основні методи прийняття політичних рішень:

(Ч. Ліндблум – підкреслюючи когнітивний аспект):

1) Раціональний універсал (корінь). Прагне приймати раціональні рішення на основі розуміння цінностей і цілей, а також чітко визначених

процедур. Підрядники повинні чітко дотримуватися встановлених процедур на кожному етапі прийняття рішень. Підхід передбачає наявність у розробників рішення об'єктивної інформації та неупередженого ставлення до проблеми [1, с. 18].

2) Метод послідовного порівняння («метод гілок»). Він передбачає послідовні невеликі кроки для досягнення мети, а потім порівняння її з реальними потребами, директивами соціальних груп, політичних сил тощо. Такий підхід ґрунтується на неможливості «політизації раз і назавжди», а відтак передбачає постійне коригування політичної лінії.

3) Гібридне сканування. Цей спосіб поєднує в собі перші два. Це дозволяє раціонально аналізувати найважливіші ключові моменти і менш детально вивчати менш важливі аспекти [16, с.27]. Це допомагає політичним інституціям адаптуватися до ситуацій, що швидко змінюються, у поєднанні з необхідною гнучкістю для адаптації процесів прийняття рішень до конкретних обставин.

Кожен політичний лідер має абсолютно різний стиль прийняття політичних рішень.

У політичній практиці використовується кілька методів прийняття рішень: компроміс, консенсус і гегемонія.

Компроміс — це угода, досягнута шляхом взаємних поступок. Компроміс неможливий, коли суб'єкти прийняття рішень перебувають у явно суперечливих стосунках; він можливий, коли їхні інтереси частково збігаються, незважаючи на їх частковий конфлікт. Компромісне (спільне) рішення забезпечує досягнення спільної або вищої мети, але не гарантує повного виконання будь-якою зі сторін своїх вимог [39, с.25].

Цією вищою соціальною метою є збереження цілісності та незалежності країни, внутрішній мир і виконання національних завдань. Ступінь компромісу прямо пропорційна розміру проблеми, що вирішується, і прийнятого рішення. Для збереження держави необхідні компромісні рішення суспільних груп всередині держави, для збереження загального миру

на землі всі країни, що входять до міжнародної спільноти, мають досягти компромісного рішення.

Консенсусом вважається взаємна згода щодо цілого або окремих аспектів політичної лінії. У вузькому значенні це підхід до розробки та прийняття рішень, коли обговорені варіанти не виносяться на голосування, а ухвалюються за згодою. Координація є процесом прийняття рішень, за якого учасники, навіть якщо вони не згодні з певними умовами запропонованого проекту, не заперечують проти його прийняття [45, с. 28].

Рішення приймаються консенсусом на національних «круглих столах», або всіма фракціями в парламенті. Рішення Ради Безпеки ООН приймаються за згодою всіх її постійних членів.

Водночас консенсус не означає абсолютної єдності всіх політичних сил, і консенсус ніколи не охопить усіх людей. Звісно, для загальних питань він вищий, а для конкретних суспільно-політичних — нижчий.

Для досягнення політичного консенсусу мають бути виконані наступні умови: по-перше, бажання більшості населення дотримуватися прийнятих законів; по-друге, легітимність політичних інститутів, призначених для виконання цих законів; почуття причетності [56, с. 35].

Політична гегемонія — панування певних соціальних класів або станів над іншими класами чи станами. Як політичний принцип гегемонія означає нерівний статус соціальних суб'єктів у системі суспільно-політичних відносин, при цьому суб'єкти розглядають один одного не як конкурентів, а як природних союзників і партнерів для реалізації власних інтересів. Тут пріоритет у прийнятті політичного рішення належить сильнішому суб'єкту, чий слабші союзники погоджуються на запропоновані альтернативи, які відповідають їхнім інтересам.

Проте слід забувати, що процес прийняття рішень має своїх суб'єктів, а самі суб'єкти можна поділити на певні види. Спробуємо коротко їх розглянути.

Якщо можна стверджувати, що суб'єкт політичного рішення є суб'єктом політичної дії, то розкрити цю проблему дуже просто. Однак така відповідь була б грубим спрощенням питання. Як різні поняття «суб'єкт політичних відносин» і «учасник політичної дії», так і поняття «суб'єкт політичного рішення» є різними. Можна бути активним учасником процесу прийняття рішення, але не брати участі в його реалізації, або навпаки [32, с. 12].

Суб'єктами прийняття політичних рішень є безпосередньо особи, громадяни, члени громадських організацій або обрані ними представники в органах державної влади, політичних, професійних та інших громадських організаціях, до компетенції яких відповідно до Конституції входить прийняття та прийняття рішень.

Це загальне положення вимагає певної конкретизації. На різних етапах процесу підготовки та прийняття політичних рішень можуть використовуватися різні соціальні актори. Тому на першому етапі визначення проблеми про свої інтереси може заявити і широкий клас, і політична партія в цілому, і соціальні групи з відповідними інтересами. На етапі постановки та аналізу проблеми небайдужими є найрізноманітніші класи, виділяються політичні партії, громадські організації, спеціалісти, державні адміністрації [10, с. 43].

На етапі прийняття політичних рішень вступають у дію представницькі органи держави, політичні партії та соціальні групи.

У деяких випадках самі рішення (залежно від важливості питання) можуть здійснюватися більшими чи меншими колами громадян (збори) або більшістю дорослого населення (плебісцити, голосування).

Проте відповідь на запитання «Хто готує та приймає політичні рішення?» Повноваження не завжди надаються виключно на основі конституції, яка визначає повноваження різних політичних інститутів.

Цілком можливо, що політичні інституції, покликані приймати рішення, насправді є маріонетками, які примушують волю інших. Вони лише надають юридичну форму підготовленим і закулісним політичним рішенням. Таким

чином, щоб визначити, хто насправді приймає рішення в тій чи іншій політичній системі, необхідно вивчити відносини між політичними елітами та формальними органами влади, щоб визначити конкретних осіб або групи, які контролюють діяльність формальних політичних інститутів або потужність. Безпосередній вплив на них. Ці особи чи групи приймають реальні політичні рішення [13, с. 23].

На думку визнаних авторитетів у галузі менеджменту (зокрема Ч. Лінблума), існує два основних підходи до прийняття рішень: раціональний універсальний підхід і послідовний граничний підхід («розгалуження»).

Перший передбачає раціональне визначення проблем і вибір методів їх вирішення, найбільш відповідних поставленим цілям. Це ніби ідеальне вирішення проблеми, результат «правильного мислення», що робить його найбільш поширеним серед представників опозиції [16, с. 32].

Водночас зрозуміло, що на практиці політики виходять не з найкращого, а з можливих варіантів дій. «Здатність людини оперувати інформацією значно нижча, ніж вимагає ця модель... ймовірно, що кожен учасник процесу управління...раціональний у своїй діяльності, але коли велика кількість учасників процесу перебувають у конфлікті, обґрунтування їх спільної діяльності щодо прийняття рішень стає прозорим».

Іншими словами, у практичній політиці уряд часто не слідує логічно встановленій схемі: поставити проблему та розв'язати її. А якщо врахувати, що реальні проблеми, які потребують політичного втручання, можуть так само виникати і зникати досить несподівано, то слід визнати, що правлячі еліти часто змушені діяти задовго до того, як визначилися зі своїми цілями та уподобаннями.

З цієї причини на практиці частіше використовується метод «розгалужень», який базується на необхідності включення в звичайну управлінську діяльність так званих «поступових змін», необхідних для досягнення певних цілей.

Навіть припускаючи суперечливі та іноді взаємовиключні заходи в рамках загальної стратегії управління, правлячі еліти все одно досягають успіху таким чином поступово збільшувати загальний успіх. З точки зору стабільності режиму управління особливо важливо, щоб держава значною мірою уникала великих ускладнень і помилок при таких методах управління. Слід зазначити, що на цьому шляху неможливо досягти серйозних успіхів у політичному реформуванні суспільства [29, с. 35].

Розглядаючи переваги і недоліки того чи іншого методу прийняття рішень, ряд вчених (особливо А. Енцоні) підкреслюють високу продуктивність, на їхню думку, так званого «методу змішаного сканування», широкомасштабний процес прийняття рішень, одночасно поєднуючи переваги обох вищевказаних методів» [34, с. 24]. Інакше кажучи, цей метод передбачає широкий раціональний погляд на політичні проблеми суспільства і виявлення їх найбільш загальних, типових характеристик, що дозволяє побачити глибинні основи суперечностей і конфліктів, що виникають. Водночас знання загальних типових характеристик політичних конфліктів доцільно застосувати до розробки та вирішення проблеми, що виникла в конкретній ситуації. Ефективне політичне управління можливе завдяки такому послідовному застосуванню загальнотеоретичних, раціональних знань для вирішення конкретних завдань.

Звичайно, зміст політичного процесу в окремих державах не так сильно залежить від його реального використання в управлінні суспільством. Отже, специфіка політичних процесів у цьому випадку залежить від:

- ✓ управління розрізняє політичні цілі всієї соціальної системи та її окремих складових;
- ✓ чи проводиться попередній аналіз ситуації експертними групами при прийнятті рішення;
- ✓ чи державні лідери орієнтуються на власні знання, досвід та інтуїцію;

- ✓ чи визначається попередньо правлячими колами те коло проблем, яке може вимагати політичного врегулювання;
- ✓ чи ведеться опрацювання альтернативних варіантів і сценаріїв розвитку подій;
- ✓ наскільки раціонально оцінюються можливі вигоди й затрати від реалізації кожного варіанту прийнятих рішень;
- ✓ наскільки інтенсивно відбувається збір даних щодо реалізації цілей,
- ✓ чи аналізуються проміжні результати та оперативно вносяться корективи в рішення, які виявили розходження цілей і засобів їх досягнення[13, с. 34];
- ✓ чи оцінюються і якщо оцінюються, то як саме, стимули, які пропонуються для масової поведінки;
- ✓ чи опрацьовується процес реалізації програм по стадіях (попередня інформація, реклама, усунення контрпропаганди);
- ✓ чи існують плани на випадок невдалих дій уряду, здатні допомогти йому зберегти своє обличчя й не викликати дестабілізацію влади;
- ✓ чи здатне керівництво швидко перейти на резервну систему прийняття рішень при зміні ситуації й таке інше.

Інакше кажучи, зміст політичного процесу прямо залежить від того, наскільки гнучкими й еластичними є стратегії, які вдається виробити правлячим елітам, можуть вони чи ні звільнитися від зваби радикалізму; чи здатні раціоналізувати політичні конфлікти в суспільстві; чи навпаки ведуть до їхнього загострення[4, с. 35].

Незалежно від того, на основі яких підходів вироблялись політичні рішення, з моменту їхнього прийняття настає час щодо їхнього виконання. Тепер ми підійшли до того, щоб розглянути політичні рішення в динаміці й структурі політичного процесу.

Як правило, прийнято виділяти кілька основних типів реалізації політичних рішень: популізм, елітаризм, консерватизм, демократизм, радикалізм. Кожному з цих видів реалізації політичного процесу

відповідають певні способи саморегуляції, певні особливості взаємовідносин влади та населення, відповідні види інформаційного режиму здійснення влади та управління [29, с. 26].

Популізм, як основний засіб досягнення певних цілей, передбачає пряме звернення до громадської думки. Тому він обов'язково спрямований на спрощення пропонованих суспільству цілей. Правлячі еліти намагаються виробити гасло (звернення до населення), реалізація якого, на їхню думку, забезпечить подолання всіх протиріч і швидке просування до успіху. Дуже часто лестощі («комуністи – авангарди суспільного прогресу»), залякування зовнішньою чи внутрішньою загрозою («правлячі кола – у авангарді мафії»), теорія обіцянок («радикальні реформи швидко перетворюються на бум економіка») [19, с. 39].

Крім того, популізм чітко проявляється за харизматичного правління, популістська політика може бути невід'ємною частиною політичного курсу, а також за демократичних та інших типів режимів, які дотримуються раціональних методів управління. Характерною рисою елітарності є курс на унеможливлення будь-якої суттєвої участі громадян не лише в процесах прийняття та виправлення рішень, а й різноманітних проміжних форм взаємодії з електоратом, обмеження політичних утворень громадськості, закритість характеру прийняття та реалізації політичних рішень на всіх етапах.

У консервативній політиці в діяльності влади домінує установка на збереження структури та функцій органів державної влади, традиційних методів і форм політичного регулювання.

Такі методи управління характерні для стабільних політичних режимів, які культивують внутрішню підтримку громадянами традиційних цінностей та ідеалів у даному суспільстві. Це обов'язково зміцнює патріотичні почуття і сприяє збереженню цілісності суспільно-політичних організмів.

Радикалізм політичного правління призводить до прямо протилежних результатів. Навіть якщо прагнення революціонізувати суспільство, досягти

його якісної перебудови не є самоціллю влади, соціальні та політичні наслідки, спричинені радикальними методами перетворень і тими, хто пропонує суспільству мир, порядок і покращення життя, приносять населення, насильство – основний метод управління революційними режимами неминує перетворює владу на смертоносну зброю [9, с. 32].

На відміну від радикалізму, який нехтує істотними правами та інтересами людей у теорії глобальних цілей майбутнього, демократія орієнтується на реальні потреби та запити суспільства, є втіленням його невід’ємних прав і свобод. Культивує атмосферу взаємної відповідальності між простими громадянами та елітою, демократична політика здобула довіру людей і бажання лояльно співпрацювати з владою. Дотримання процедур виборчих циклів, принципу розподілу влади, цивілізованих відносин з опозицією значною мірою виключає засоби жорсткого соціального примусу з арсеналу політичного лідерства, сприяє механізму «самодисципліни та самообмеження громадян». [35, с. 38].

Уміння застосовувати основні вимоги теорії при прийнятті рішень стає особливо важливим у часи інтенсивних змін політичних систем, їх трансформації та модифікації, оскільки в цих умовах неможливо повністю покладатися на традиції політичного життя та перевірені методи. Управління державою і суспільством.

2.2. Моделі та етапи прийняття політичних рішень.

Прийняття політичних рішень – складний, багатоетапний процес. Якщо спробувати це відтворити схематично, то можна отримати умовну схему виду: Аналіз інформації – виділення фактів, які можна інтерпретувати/сприйняти як «проблеми» – постановка «проблем» – визначення цілей, щодо проблем. Що виникли Посилання – стратегія розвитку та стратегія її «вирішення» – визначає інструменти, які будуть використані під час досягнення поставлених цілей – вибирає стратегію

оцінки результатів прийнятих рішень (реалізація). Зрозуміло, що кожне політичне рішення має свої особливості, а отже, і свій алгоритм прийняття, просто тому, що кожне приймається на відповідному рівні – центральними чи місцевими органами державної влади, безпосередньо громадянами (під час референдумів, виборів) або вищим рівнем. Або місцевий партійний (організаційний) орган. Крім того, слід додати, що в кожному конкретному випадку процес аналізу та відбору фактів має свої особливості, оскільки вказуються вподобання, пріоритети, цінності, знання (їх кількість і якість) тощо. Який проводив цей аналіз [17, с.32].

Як правило, моделі політичних рішень використовуються для прийняття незапрограмованих рішень у ситуаціях невизначеності, обмеженої інформації та відсутності консенсусу щодо того, які цілі слід переслідувати або які напрямки дій вибрати. У багатьох організаціях до процесу прийняття рішень залучено велику кількість керівників. Кожен з них переслідує певну мету, і всі вони повинні обмінюватися інформацією і врешті-решт дійти консенсусу. Коли необхідно прийняти складні організаційні рішення, створюється коаліція, неформальний союз між менеджерами, які поділяють конкретні цілі. Іншими словами, хтось виступає за певне управлінське рішення (наприклад, поглинання компанії конкурента для забезпечення зростання), неформально спілкується з іншими менеджерами та переконує їх діяти «єдиним фронтом». Коли можливі результати рішення неясні, менеджери шукають підтримки шляхом обговорення, переговорів і угоди. Інакше менеджер або команда з достатнім впливом в організації може саботувати плани, які виконує коаліція. Створення коаліцій дозволяє проактивним менеджерам сприяти процесу прийняття рішень і домагатися прийняття запропонованих ними варіантів [35, с. 43].

Політична модель найбільше наближається до реалій того, як працюють менеджери та інші особи, які приймають рішення: рішення складні, залучено багато людей, інформація часто не дозволяє зробити чіткі висновки, розбіжності щодо питань і навіть конфлікти щодо вирішення проблеми є

звичайним явищем. Політична модель базується на чотирьох припущеннях [16, с. 21].

1. Організації складаються з груп з різними інтересами, цілями та цінностями. Менеджери по-різному визначають пріоритетність питань, з тими ж цілями та інтересами, що й їхні колеги, або без них.

2. Інформація розпливчата та неповна. Раціональна поведінка обмежена складністю багатьох проблем і обмеженнями окремих осіб і організацій.

3. Людина не має необхідного часу, ресурсів або розуму, щоб визначити всі компоненти проблеми та обробити всю важливу інформацію. Щоб зібрати інформацію та зменшити невизначеність, менеджери спілкуються один з одним і обмінюються ідеями.

4. Цілі та варіанти розробляються під час дебатів. Рішення стало результатом дискусій і «переговорів» між учасниками коаліції [7, с. 18].

На думку соціального психолога (А. Джордж), існують три основні моделі прийняття рішень:

Формальна модель базується на чіткій ієрархії комунікаційних систем і програм потоку інформації.

Конкурсна модель передбачає альтернативні потоки інформації та відповідні проектні рішення. Він відкритий для будь-якої альтернативи, незалежно від одержувача та каналу отримання.

Колегіальна модель вимагає колективної роботи, щоб знайти найкраще рішення для предмета. Формування колегіального колективу не розмежовує соціальний статус і відноситься до організаційної структури працівників. Зберігайте певну ієрархію в конфронтаційній моделі, хоча альтернативи іноді затверджуються від середини до центру прийняття рішень без схвалення чиновників вищого рівня.

Відповідно до моделі прийняття політичних рішень Х. Саймона [45, с.36]:

Конструктивною альтернативою концепції «максимізації за певних умов» є модель обмеженої раціональності, запропонована Х. Саймоном, хоча нові інституціоналісти не відмовилися від методу оптимізації. Обмежена

раціональність просто означає, що інформація також має ціну, тому стандартний метод аналізу максимізації можна застосувати до моделі обмеженої раціональності прийняття політичних рішень. На рішення політичних акторів також впливають зовнішні фактори. Особливо важливі соціальні та політичні інститути. Раціональна людина повинна приймати рішення не тільки на висновках минулих тенденцій розвитку, але й на аналізі майбутніх можливостей. Ця вимога міститься в теорії раціональних очікувань. Відповідно до цієї теорії економічні агенти беруть участь у зборі та обробці інформації, щоб мати можливість діяти відповідно до очікувань, сформованих на основі отриманої інформації.

На думку Г. Саймона, політичні рішення визначають характер організаційної структури суспільства. Він розрізняє процедурні рішення, а саме шаблонні, повторювані рішення, які вирішують раніше невідомі проблеми та задачі, засновані на оцінці нових явищ і фактів. На його думку, «запрограмовані» рішення пропонують більше прогностичних можливостей, ніж спонтанні [16, с. 37].

Крім того, у моделі прийняття політичних рішень Х. Саймона виділяють такі етапи прийняття рішень:

- ✓ шукати та формулювати запитання;
- ✓ розробити методи прийняття рішень;
- ✓ оцінити і вибрати конкретні варіанти рішень.

На думку науковця, такі політичні рішення найкраще починати з конкретних дій політичних акторів та інститутів громадянського суспільства. Біхевіористський підхід до пояснення процесу прийняття рішень (Х. Саймон) базується на тому факті, що реальні цілі, які стоять перед політичними акторами, надто складні, щоб описати їх за допомогою кількісних і якісних методів. Крім того, існує більше альтернативних варіантів вирішення проблеми, які можна розглядати, а сформовані тим чи іншим способом засоби досягнення мети більшою мірою приховані від людини. Таким чином,

прийняття рішень є унікальним способом взаємодії конкретних агентів, формуючи цільові програми своїх дій у нових умовах [36, с. 32].

Процесуальна справедливість у процесі прийняття рішень може бути вдосконалена шляхом використання раціональних методів (розроблених у дослідженні менеджменту та операцій), комп'ютерних програм, підвищення якості публічної інформації, залучення ринкових механізмів (обмеження обсягу інформації), використання правових та законодавчих методів. , що, на його думку, допоможе вирішити проблему.

Заперечення Х. Саймона вперше пролунали з вуст К. Ліндблома, про що свідчать статті «The Science of Getting Things Done», «Politics and Markets», «Policy» та роботи –making process, and наступні перевидання підручника. Прийняття рішень включає: визначення цілей, вибір альтернатив, порівняння варіантів політики. Хороші рішення – це ті, які забезпечують досягнення цілей.

Крім того, К. Ліндблом критикує раціональний підхід, звертаючи увагу на «незастосовність останнього до складних проблем публічної політики» [17]. Порівнювання двох методів прийняття рішень – «відгалуження», на його думку, полягає в тому, щоб безперервно робити висновки з поточної ситуації, «крок за кроком, невеликою частиною», «корінь», суть якого кожного разу «з основа», «від початку», керуючись минулим досвідом, викладеним у теорії [18], К. Ліндблом віддає перевагу першому. Його критерієм «хороших рішень» є домовленості та процеси, а не досягнення цілей. Завдяки поступовим (поступовим) змінам, переговорам і врегулюванню сторін справа «закривається»; публічна політика не виникає «назавжди» і не визначається тією чи іншою теорією; рішення приймається шляхом проб і помилок тощо .

Заслуговує на увагу також книга К. Ліндблома та Д. Брейбука «Стратегії прийняття рішень», в якій використовується поняття «фрагментованого інкременталізму». Згідно з цим останнім уривком. Ліндблом розуміє підхід до прийняття рішень, який використовується для порівняння державних політик, які не є дуже складними, лише незначно відрізняються одна від

одної, кожна політика не переслідує «великої мети», реалізується методом проб і помилок, а цілі «потік» з наявних засобів і ресурсів. Цей підхід є децентралізованим, оскільки рішення не приймаються за планом. Жодного їх аналізу чи координації тощо не передбачається.

Дж. Дрор критикує підхід К. Ліндблома та намагається викласти свої погляди на проблему, створюючи нормативно-оптимальну модель рішення. З одного боку, він пропонує інкорпорувати домінуючі цінності суспільства. З іншого боку, дослідники вважають внесок громадськості в процес дуже незначним, але визнають важливу роль політиків, експертів, бюрократів – «політичних менеджерів» [19]. Він виступав за вдосконалення відповідних організаційних структур і запровадження наукових знань та інформаційних технологій у державне управління.

Іншим критиком Ч. Ліндблома у другій половині 1960-х років був А. Етціоні (автор моделі «гібридного сканування»), який стверджував, що прийняття рішень на державному рівні є результатом діяльності всіх соціальних груп, а не лише еліти чи бюрократи. Пізніше – наприкінці 80-х років – дослідники почали підкреслювати роль цінностей і емоцій (а не інформації і знань) у прийнятті рішень. Після критики Е. Дрора і А. Етціоні Зверед мереж К. Ліндблома зазнав деяких змін. Зокрема, К. Ліндблом критикує інкременталізм як ідеологію та пропонує три форми інкрементального аналізу — простий інкрементальний аналіз (аналіз альтернативної політики, яка мало відрізняється від поточної державної політики), стратегічний аналіз («свідоме», «продумане» використання методів для спрощення проблем у щоб зробити кращий вибір), децентралізований інкременталізм (стратегія аналізу, спрямована на спрощення проблем, залучення кількох людей, залучених до прийняття рішень, аналіз обмеженої кількості варіантів та їхніх наслідків, без фокусування на меті, а на недоліках, які повинні бути подоланими, шляхом аналізу проб і помилок тощо). Хоча система поглядів К. Ліндблома змінилася, він все ще зберігає попередню позицію, а саме знання,

професіоналізм, раціональність тощо. Покращення процесу прийняття рішень не може бути забезпечено [45, с. 13].

Представники методу, який отримав назву суспільного вибору і «виріс» серед представників економічної науки – Х.Таллок, Е.Даунс, В.Нісканен, акцентували увагу на бюрократії. Перший з них стверджує, що, досліджуючи роль політики та бюрократії у прийнятті рішень, необхідно виходити з припущення, що бюрократія діє виключно у власних інтересах. Вона намагається максимізувати їх, потребує все більше і більше грошей, їй байдуже суспільне благо. Як засіб боротьби з «апетитами» бюрократів, як протиотруту проти них Г. Таллок стверджував, що конкуренція запроваджується шляхом передачі частини функцій бюрократам на договірній основі та винагородження їх у випадках ефективної діяльності.

Позиція Е. Даунза характеризувалася тим, що він запропонував 16 «законів» (зростання консерватизму в «старіючих» організаціях; ієрархізація повноважень у великих організаціях; збереження їх дій посадовими особами; наявність недосконалого та ослабленого контролю; спроби домінування у великій організації призводить до формування нових організацій; постійне розширення контролю; коли керівники намагаються посилити контроль над підлеглими, вони або чинять опір, або намагаються створити ще сильніший; зниження координації; перехід влади вгору, якщо конфліктів немає обмеженість; збільшення влади підрозділів заохочує інновації; лояльність до організації, яка контролює безпеку та розвиток діяльності; потреба в безкоштовних послугах збільшує потенціал агентства; «безгрошове» ціноутворення; конфлікти з соціальними агентствами, з якими організація співпрацює має робити тощо), виходячи з гіпотези про те, що бюрократія – діє раціонально, відповідно до власних інтересів, структура організації впливає на її функції, так само як функції впливають на структуру [13, с. 25]. Дія перелічених законів сприяє чисельному зростанню чиновництва, серед якого Е. Даунс виділив різноманітні типи бюрократії — «амбітних», «захисників», «фанатиків», «консерваторів», «державників» — і звернув

увагу на них. Їм вказують на те, що кожен із цих типів може бути стимульований комбінацією певних подразників.

На початку 1970-х років розвиток ідей соціологічного інституціоналізму відбувся в роботах Дж. Марча, Дж. Олсена, М. Коена, коли з'явилася «модель кошика для сміття», згідно з якою процес прийняття рішень складається з таких елементів: проблема, шляхи її вирішення, особа, яка приймає рішення, вибір. Автори продемонстрували, що в інститутах проблема і поява варіантів вирішення або людей зі здатністю до цього часто виникають не одночасно, а в різні проміжки часу. Тобто «вирішення» проблеми може відбутися до того, як вона буде чітко визначена, усвідомлені альтернативи та знайдені шляхи її вирішення тощо. Тому інститути «викидають» і проблеми, і варіанти їх вирішення на «смітник» [36, с. 24]. Це означає, що є непередбачуваний, досить хаотичний процес прийняття рішень. Пізніше, однак, Дж. Марч і Дж. Олсен визнали, що оскільки політичні суб'єкти будують свою поведінку шляхом вибору різноманітних варіантів, вони повинні діяти з чітким уявленням про альтернативи та їхні наслідки, переважні інтереси, стратегічні цілі та останні в основному через інституційний контекст, у якому знаходяться ці актори[21].

Е. Остром спробував поєднати модель Дж. Марча та Дж. Олсена з теорією раціонального вибору та довів, що в процесі політики та управління особа, яка приймає рішення, має певні ресурси, інтереси, пріоритети і постійно знаходить у цьому ситуація, в якій необхідно прийняти те чи інше рішення, діючи в умовах певних встановлених інституційних правил. Крім того, вона приймає рішення за певних соціально-економічних умов. Це також під тиском громадської думки.

У 1980-х і 1990-х роках роботи П. Ді Маджіо та У. Пауелла зміцнили думку про те, що державні рішення приймаються в специфічному інституційному середовищі, яке включає державні установи та громадсько-політичні асоціації, комерційні та некомерційні структури. Рішення, за їхніми

переконаннями, приймаються, коли стикаються структури, кожна зі своїми цілями, статусом тощо.

Прихильники економічного інституціоналізму зосереджувалися на особистому інтересі особи та почутті гідності, яке є надзвичайно важливим для людини. Економічні інституціоналісти, які розглядають процес прийняття рішень з точки зору «економіки операційних витрат» або теорії «замовник-виконавець», активно відстоюють ідею залучення ринку для підвищення ефективності державного сектора. З їх точки зору, існуючі інституційні структури є важливим фактором прийняття рішень у процесі прийняття рішень акторами. Крім того, ефективне та ефективне прийняття рішень передбачає вміння стежити за поведінкою підлеглих. Проблема полягає в тому, що переваги отримують виконавці чи постачальники, а не керівники [22]. У політичному контексті ця перспектива означає, що рішення виборців, політиків і бюрократів зумовлені невизначеністю, недостатньою інформацією, невеликою кількістю груп для вибору, обмеженою раціональністю та тим фактом, що керівники не можуть залишити своїх підлеглих на самоті, оскільки вони стають, діючи у власних інтересах (і навпаки), так званою моральною загрозою [23, с.30].

Прихильники політичного інституціоналізму – в особі Т. Скокпол – почали вивчати державно-суспільні відносини в середині 1980-х років. Водночас Р. Холл запропонував розширити поняття інститутів, вважаючи, що, говорячи про інститути, необхідно враховувати взаємодію (інституційне структурування відносин) держави, суспільства та міжнародної економіки. Він вважав, що на прийняття рішень впливають не лише інтереси та ідеї, а й історичний досвід, інститути та особи. Варто відзначити висловлені на початку 1990-х р. ідеї Р. Уівера та Б. Рокмана, які вважали, що на процес прийняття рішень впливають інституційний дизайн, рівень розвитку та реалізації державної політики [17, с. 25].

У 1970-1980-х роках низка вчених (Д. Ноак, Дж. Річардсон, Дж. Кінгдон, П. Сабатьє) долучилися до впровадження мережевого підходу до аналізу

політики. Так, Д. Ноке, Ф. Пейпі, Д. Бродбент і Ю.Цуінака, щоб довести існування спеціальних «доменів політико-управління» в політичних мережах, які, за її словами, існують у всіх галузях державного управління і складаються з таких базових елементів, як суб'єкти (державні організації, об'єднання громадян або посадовці та їхні асоціації – «парасольки»), які виконують політичні та адміністративні функції; політичні інтереси; Владна взаємодія (обмін ресурсами) і колективна діяльність, яка так чи інакше відображається в політичних рішеннях на державному рівні [24, с. 9].

На зламі століть К. Хей та Д. Річардс запропонували «стратегічну реляційну теорію мережевої динаміки», яка виділяє наступні фази функціонування мереж політичного менеджменту: попередню фазу (мережеву), фазу складання (модифікація) мережі, існування мережі, її трансформація, занепад і припинення діяльності, реструктуризація мережі [25, с. 37]. Мережа існує для того, щоб зосередити ресурси в руках певної групи людей у тій чи іншій сфері, контролювати ресурси та перешкоджати новим акторам розподіляти їх. Як стверджує М. Кастеллс у своїй роботі «Підйом мережевого суспільства», членство в тій чи іншій мережі або її відсутність разом із динамікою одних мереж по відношенню до інших є важливим джерелом влади та змін у суспільстві.

Розробники кожного з наведених підходів до трактування процесу прийняття політичних рішень акцентують увагу на певній кількості його етапів. Розроблений алгоритм прийняття політичного рішення сприяє його ефективній реалізації або створює труднощі в його ефективній реалізації. Врахування таких складових процесу, як збір інформації, прогнозування, можливість коригування рішення тощо гарантує його ефективність у мінливих умовах. Загалом для політичного рішення важливо:

- 1) з'ясувати, хто є суб'єктом рішення, на яких учасників політичного процесу, на яку соціальну групу тощо вона спрямована,
- 2) з'ясування очікувань щодо прийняття рішень з урахуванням незадоволених політичних інтересів,

- 3) роз'яснення мети рішення,
- 4) вибір засобів реалізації рішення,
- 5) вибір альтернатив,
- 6) документування політичного рішення [5, с. 46].

Висновок до розділу 2

Методи формулювання та прийняття політичних рішень: прийняття однією людиною; колектив; метод компромісу; закон консенсусу;

Основні методи прийняття політичних рішень:

1) Раціональний універсал (корінь). Прагне приймати раціональні рішення на основі розуміння цінностей і цілей, а також чітко визначених процедур. Підрядники повинні чітко дотримуватися встановлених процедур на кожному етапі прийняття рішень. Підхід передбачає наявність у розробників рішення об'єктивної інформації та неупередженого ставлення до проблеми.

2) Метод послідовного порівняння («метод гілок»). Він передбачає послідовні невеликі кроки для досягнення мети, а потім порівняння її з реальними потребами, директивами соціальних груп, політичних сил тощо. Такий підхід ґрунтується на неможливості «політизації раз і назавжди», а відтак передбачає постійне коригування політичної лінії.

3) Гібридне сканування. Цей спосіб поєднує в собі перші два. Це дозволяє раціонально аналізувати найважливіші ключові моменти і менш детально вивчати менш важливі аспекти. Це допомагає політичним інституціям адаптуватися до ситуацій, що швидко змінюються, у поєднанні з необхідною гнучкістю для адаптації процесів прийняття рішень до конкретних обставин.

Політична модель найбільше наближається до реалій того, як працюють менеджери та інші особи, які приймають рішення: рішення складні, залучено багато людей, інформація часто не дозволяє зробити чіткі висновки, розбіжності щодо питань і навіть конфлікти щодо вирішення проблеми є звичайним явищем.

На думку соціального психолога (А. Джордж), існують три основні моделі прийняття рішень: формальна модель базується на чіткій ієрархії комунікаційних систем і програм потоку інформації; конкурсна модель передбачає альтернативні потоки інформації та відповідні проектні рішення. Він відкритий для будь-якої альтернативи, незалежно від одержувача та каналу отримання; колегіальна модель вимагає колективної роботи, щоб знайти найкраще рішення для предмета. Формування колегіального колективу не розмежовує соціальний статус і відноситься до організаційної структури працівників. Ця модель зберігає певну ієрархію в конфронтаційній моделі, хоча альтернативи іноді затверджуються від середини до центру прийняття рішень без схвалення чиновників вищого рівня.

У моделі прийняття політичних рішень Г. Саймона виділяють такі етапи прийняття рішень: шукати та формулювати запитання; розробити методи прийняття рішень; оцінити і вибрати конкретні варіанти рішень.

Розділ 3. Особливості прийняття політичних рішень в сучасній Україні.

3.1. Специфіка прийняття політичних рішень в умовах воєнного часу в Україні.

В Україні воєнний стан визначається як особливий правовий режим, який запроваджується у разі загрози національній безпеці [19, с. 32]. Рада національної безпеки і оборони України вносить на розгляд Президента України пропозиції щодо введення воєнного стану в Україні або на окремих її територіях.

Після розгляду цих пропозицій Президент України видає указ про введення воєнного стану.

Верховна Рада України, яка з цією метою збирається без скликання, розглядає його і приймає рішення у дводенний строк.

Про ухвалені розпорядження буде негайно повідомлено через засоби масової інформації.

Крім того, Україна негайно інформує Генерального секретаря ООН про параметри надзвичайного стану, запровадженого державами-учасницями Міжнародного пакту про громадянські та політичні права. Вперше 26 листопада 2018 року у зв'язку з актом збройної агресії Російської Федерації на території Російської Федерації було прийнято рішення про введення з 26 листопада 2018 року воєнного стану в 10 областях України на 30 діб. Керченська протока проти кораблів Військово-Морських Сил ЗС України, існує загроза широкомасштабного вторгнення в Україну ЗС РФ.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 з 24 лютого оголошено воєнний стан. Введено 24 лютого 2022 року о 05:30 терміном на 30 днів.

Строк дії воєнного стану в Україні встановлено Указами Президента України від 14 березня 2022 року № 133, від 18 квітня 2022 року № 259, від 18 травня 2022 року № 341, від 12 серпня 2022 року № 573, від 07.11.2022 р.

№ 757, а також № 58 від 06.02.2023 р. (термін дії воєнного стану в Україні продовжено на 90 діб з 19.02.2023 [5, с. 30].

Відповідно до статті 8 Закону в Україні або на окремих її територіях, де введено воєнний стан, військове управління разом з військовими адміністраціями (у разі їх утворення) може здійснювати низку заходів правового режиму воєнного стану. Мова йде про те щоб:

1. Встановити (посилити) охорону об'єктів критичної інфраструктури та об'єктів, що забезпечують життєдіяльність населення, та запровадити особливий режим їх роботи[21]. Порядок визначення (посилення) охорони таких об'єктів та їх перелік, що підлягають охороні у разі введення воєнного стану, а також порядок особливого порядку їх функціонування затверджуються Кабінетом Міністрів України.

2. Запровадити трудову повинність для працездатних осіб, які не зайняті у сфері оборони та у сфері охорони критичної інфраструктури та не заброньовані на підприємства, в установи та організації на період воєнного стану з метою забезпечення робіт оборонного характеру, а також ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, що виникли в період дії воєнного стану, та включення їх в умовах воєнного стану до суспільно корисних робіт, що проводяться для забезпечення потреб Збройних Сил України та інших військових формувань. , правоохоронні органи та органи цивільної оборони, що забезпечують працездатність Економіки та захист критичної інфраструктури і зазвичай не вимагають від людей спеціальної технічної підготовки. За працівниками, які залучаються до виконання суспільно корисних робіт, на час виконання цієї роботи зберігається попереднє місце роботи (посада). Порядок зарахування працездатних осіб, які перебувають у воєнному стані, на суспільно корисні праці та питання їх соціального захисту з урахуванням вимог законодавства, які встановлюються Кабінетом Міністрів України;

3. Використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати спосіб їх

роботи, вносити інші зміни у виробничу діяльність, а також умови праці відповідно до законодавства про працю;

4. Примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній чи комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських товариств для потреб держави в умовах встановленого законом режиму воєнного стану в установленому законом порядку та видавати відповідні документи встановленого зразка;

5. Запровадити в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборона перебувати на вулицях та в інших громадських місцях у певний час доби без спеціально виданих посвідчень і посвідчень), а також встановити спеціальне світломаскування режим;

6. Запроваджувати особливий режим в'їзду та виїзду, обмежувати пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також рух транспортних засобів у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

7. Перевіряти в осіб документи в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, а в разі потреби проводити огляд майна, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, крім обмежень, встановлених Конституцією України;

8. Забороняти проведення мирних зібрань, мітингів, походів і демонстрацій, інших масових зібрань;

9. Порушувати в порядку, встановленому Конституцією та законами України, питання про заборону діяльності політичних партій та громадських об'єднань, якщо вона спрямована на ліквідацію незалежності України, насильницьку зміну конституційного ладу, порушення суверенітету та територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, сприяння війні, насильству, розпалювання міжетнічної, расової та релігійної ворожнечі, втручання в стабільність критичної інфраструктури, права і свободи людини та здоров'я населення;

10. Встановлює в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, заборону чи обмеження у виборі місця проживання або місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан;

11. У порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України, регулювати діяльність провайдерів електронних комунікаційних мереж та/або послуг, друкарень, видавництв, телерадіоорганізацій, телерадіоцентрів та інших підприємств, установ, організацій і установ культури і засобів масової інформації, а також використання місцевих радіостанцій, телецентрів і друкарень для військових потреб і проведення просвітницької роботи серед військ і населення; заборонити роботу приймально-передавальних радіостанцій особистого та колективного користування, а також передачу інформації через комп'ютерні мережі;

12. У разі порушення вимог або невиконання заходів правового порядку воєнного стану вилучати у підприємств, установ і організацій засоби електронного зв'язку, телевізійну, відео- та аудіотехніку, комп'ютери та в разі потреби інші технічні засоби зв'язку. усіх форм власності, окремі громадяни;

13. Заборонити торгівлю зброєю, сильнодіючими хімічними та отруйними речовинами, а також алкогольними напоями та спиртвмісними речовинами в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України;

14. Встановлювати особливий режим у сфері виробництва та реалізації лікарських засобів, що містять наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори та інші сильнодіючі речовини, перелік яких визначається Кабінетом Міністрів України;

15. Вилучати у підприємств, установ і організацій навчальне та військове обладнання, вибухові, радіоактивні речовини і матеріали, сильнодіючі хімічні та отруйні речовини;

16. Забороняти громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Службі безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки України, змінювати місце

проживання (місце перебування) без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки України; обмежувати проходження альтернативної (невійськової) служби;

17. Встановити для фізичних та юридичних осіб військово-квартирний обов'язок для розміщення військовослужбовців, осіб основного складу правоохоронних органів, особового складу служби цивільного захисту, евакуйованого населення та розміщення військових з'єднань, військових частин і установ ;

18. Визначення порядку використання коштів фонду цивільного захисту;

19. Евакуація населення у разі надзвичайної ситуації або загрози виникнення надзвичайної ситуації, а також із районів збройних конфліктів (з районів можливих бойових дій) у безпечні райони;

20. Проведення евакуації матеріальних і культурних цінностей, що є державною власністю, у разі загрози їх пошкодження або знищення згідно з переліком, затвердженим Кабінетом Міністрів України;

21. У разі потреби запровадити в установленому Кабінетом Міністрів України порядку нормоване забезпечення населення основними продовольчими та непродовольчими товарами;

22. Вживає додаткових заходів щодо посилення охорони державної таємниці;

23. Затримання (примусове переселення) громадянина іноземної держави, який погрожує нападом або здійснює агресію проти України;

24. Здійснюють обов'язкову евакуацію затриманих осіб, які перебувають в ізоляторах тимчасового тримання в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України; підозрюваних, обвинувачених, до яких застосовано запобіжний захід - тримання під вартою, які перебувають у слідчих ізоляторах; поетапно переводити засуджених, які відбувають покарання у вигляді арешту, обмеження волі, позбавлення волі на певний строк і

довічного позбавлення волі, з виправних колоній, розташованих у районах, наближених до районів бойових дій, до рівноцінних установ у безпечній зоні;

25. Здійснювати інші заходи, передбачені нормами міжнародного гуманітарного права.

Під час воєнного стану повноваження Президента України не можуть бути припинені. Якщо термін повноважень глави держави закінчується під час воєнного стану, він продовжує свою роботу до закінчення воєнного стану. Крім того, не можуть бути припинені повноваження Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Уповноваженого Президента України з прав людини, суддів, прокурорів, контррозвідників і слідчих.

Президент України підписав Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо функціонування державної служби та місцевого самоврядування на період воєнного стану» № 2259-IX. Відповідний законопроект №7269 парламент схвалив 12 травня.

Спілка міст України брала активну участь у розробці та доопрацюванні цього законопроекту. Більшість пропозицій АМУ були враховані в прийнятому законі[29].

Закон розширює юрисдикцію сільських, селищних, міських голів під час воєнного стану, надавши їм одноосібні повноваження щодо прийняття рішень щодо:

- Звільнення об'єктів комунальної власності від самовільно зведених саморобних будівель;
- Обстеження пошкоджених внаслідок бойових дій будівель і споруд;
- Знесення будівель і споруд, які за результатами обстеження визнані небезпечними та створюють загрозу для життя людей.
- Перерахування коштів відповідного місцевого бюджету на потреби Збройних Сил України та/або для забезпечення заходів правового режиму воєнного стану;
- Створення закладів надання безоплатної першої медичної допомоги, призначення та звільнення керівників таких закладів;

- Боротьба зі стихійними лихами, епідеміями, хворобами тварин;
- Утилізація небезпечних відходів. Закон також змінює умови створення, порядок та строк здійснення повноважень місцевого самоврядування військовою адміністрацією населеного пункту (далі – ВАНП):

Умовами створення ВАНП є невиконання сільськими, селищними, міськими радами та/або їх виконавчими органами та/або сільськими, селищними, міськими головами повноважень, покладених на них Конституцією та законами України.

ВАНП можуть створюватися в межах територій місцевих органів влади (раніше – лише населених пунктів).

Начальником ВАНП може бути призначений відповідний сільський, селищний чи міський голова.

ВАНП набуває повноважень органів місцевого самоврядування, сільських, селищних, міських голів лише після прийняття відповідного рішення Верховною Радою України.

ВАНП (у разі її створення) діятиме не довше періоду воєнного стану та 30 днів після нього (раніше до наступних виборів).

Закон про термін дії воєнного стану також спрощує процедури прийняття актів органів місцевого самоврядування та сільських, селищних, міських голів[42]:

- при вступі на службу не потрібно проводити конкурси, складати декларацію, проходити спеціальний іспит, подавати документ, що підтверджує рівень володіння державною мовою (за наявності такого обов'язку) - виконання цих процедур а подача документів переноситься на мирний час;

- на дії органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб не поширюються вимоги щодо оприлюднення законопроектів, передбачені Законом України «Про доступ до публічної інформації» та Законами України «Про засади державної регуляторної політики у сфері сфера господарської діяльності», «Про державну допомогу суб'єктам господарювання» [39].

З першого дня повномасштабного вторгнення Росії в стінах Верховної Ради ухвалювали важливі для України рішення.

Як завжди у важкі часи, парламент став надійним форпостом нашої державності. Наразі єдиний законодавець продовжує працювати, а правомірність його рішень не ставиться під сумнів ні в центрі країни, ні на міжнародних майданчиках. Народні депутати будують свою роботу на демократичних засадах, рішення приймаються більшістю голосів у залі[21]. Так, більше року тому, вранці 24 лютого, Верховна Рада мала прийняти рішення про введення воєнного стану. За даними системи «Рада», це питання розглянули о 8:40, на нього витратили трохи менше десяти хвилин. Указ президента про введення воєнного стану в Україні схвалили трьома сотнями голосів.

Вже 3 березня Верховна Рада ухвалила 14 законів і одну постанову. Серед ухвалених тоді рішень – затвердження Указів Президента про загальну мобілізацію та розгортання Збройних Сил України та інших військових формувань. А також зміни, які стосуються визначення відповідальності, в тому числі встановлення кримінальної відповідальності для осіб, які здійснювали кооперативну діяльність. Зокрема, йдеться про законопроект №5143, який створює додаткові правові підстави для розпуску політичних партій, громадських, неприбуткових або релігійних організацій, професійних об'єднань та громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону, чиї влади осіб, які співпрацювали з окупантами.

Народні депутати також ухвалили зміни до Кримінального кодексу, які посилюють відповідальність за злочини проти основ національної безпеки в умовах воєнного стану. Того ж дня було прийнято Закон (№ 7120) щодо участі цивільних осіб у захисті України, який надав громадянам України, а також іноземцям та особам без громадянства право на придбання вогнепальної зброї, які перебувають на законних підставах. території України та виявили намір брати участь у захисті держави.

Ще однією відповіддю на виклики часу стала Постанова про посилення відповідальності за мародерство (№ 7124). Також парламент ухвалив закон «Про основи примусової конфіскації майна Російської Федерації та її резидентів в Україні» (№7122).

Пізніше парламент ухвалив зміни до Податкового кодексу та інших законодавчих актів щодо чинності норми на період воєнного стану (№7137-д), якими, зокрема, дозволив фізичним особам-підприємцям та юридичним особам з оборотом до 10 мільярдів гривень для сплати єдиного податку з продажу у розмірі двох відсотків за правилами, встановленими для 3-ї групи платників єдиного податку. Народні депутати внесли зміни до деяких законів України щодо забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, систем електронного зв'язку та публічних електронних реєстрів (№7152). Також прийнято зміни до Закону про державний бюджет на 2022 рік (№7167), якими збільшено видатки Міноборони за програмою «Розробка, закупівля, модернізація та ремонт озброєння, військової техніки, засобів і обладнання». Вже у березні 2022 року Верховна Рада розширила перелік осіб, віднесених до учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни, та надала відповідний статус добровольцям Сил територіальної оборони Збройних Сил України; особи, які входили до складу добровільних формувань територіальної громади та особи, які входили до складу громадських формувань з охорони громадського порядку та державного кордону (законопроект № 7151).

Також прийнято закон, який дав змогу відновити та продовжити безпечний освітній процес у 2022 році. Зміни №7133 дозволили організувати освітній процес дистанційно або в іншій, найбільш безпечній для учасників формі. А також зберігаються місце роботи, середній заробіток, виплата стипендії та інших виплат, передбачених законодавством. Треба було оновити законодавство про працю. З цією метою Верховна Рада ухвалила Закон «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» (реєстр. № 7160). Відстоював право найманих працівників працювати й отримувати

заробітну плату в безпечних місцях під час та після закінчення воєнного стану[37]. Також парламент проголосував за поправки, які дозволили впорядкувати питання щодо військовополонених під час особливого періоду (№7173). З цією метою розмежовано повноваження центральних органів виконавчої влади, Державної кримінально-виконавчої служби України, Збройних Сил України та Військової служби правопорядку в Збройних Силах України щодо поводження з військовополоненими, їх утримання, направлення до найближчих в'язниць для військовополонених тощо.

Наприкінці березня Верховна Рада ухвалила закон, необхідний для врегулювання роботи державного механізму в умовах воєнного стану (№7153). А також зміни, які вдосконалювали принципи організації та керівництва рухом опору (№ 7180). Ще одним визначним рішенням стало прийняття закону про скасування відповідальності за добровільну утилізацію зброї, боєприпасів, вибухових речовин або пристроїв (№ 7181). Але відповідальність за використання гуманітарної допомоги під час воєнного стану необхідно посилити (№7146). Бурхливе обговорення викликав законопроект, який пропонує одноразово змінити, виключно на 2022 рік, алгоритм вступу до вишів, заклади вищої професійної освіти та пільга для учнів з атестатом про повну середню освіту, передбачених для навчання у 2021/2022 навчальному році після складання ДПА (№ 7132). Як би там не було, це рішення дозволило всім бажаючим вступити до українських вишів, незважаючи на повну навалу [37].

На початку квітня Верховна Рада ухвалила закон про визначення винагороди за добровільно передану Збройним силам України військовою техніку держави-агресора (№7229). Також було вирішено цього місяця створити та запровадити роботу Омбудсмена у справах зниклих безвісти за надзвичайних обставин. А в травні Верховна Рада ухвалила закон, який дозволяє територіальній обороні виконувати завдання у сфері ведення військових (бойових) дій.

Цього року парламенту довелося приймати рішення, які, здавалося б, навіть не потребували обговорення. Наприклад, про заборону пропаганди тоталітарного неонацистського режиму Росії, агресії Російської Федерації як терористичної держави проти України, символіку, яку використовують збройні та інші військові формування Росії у війні проти України (№ 7214) . На 31-му році незалежності був ухвалений закон про десоветизацію українського законодавства (№4284). У цьому документі зазначено, що на території України не діють майже 1200 актів органів влади СРСР і УРСР.

Народні депутати ухвалили зміни до статті 73 КЗпП і запровадили 28 липня новим святом державності України. За словами голови парламенту Руслана Стефанчука, це рішення «допоможе встановити спадкоємність понад тисячолітньої історії українського державотворення. Це стає чинником опору ворожим наративам Росії про Україну як «підставну державу». «Нам потрібно повернути кожен сантиметр нашої історії, з'ясувати наше історичне коріння. Адже ми самодостатня нація», – підкреслив він.

У червні Верховна Рада внесла зміни до деяких законів (№7273-д), що визначають поняття національного музичного продукту, і запровадила програми його підтримки та розвитку, в тому числі за рахунок грантів. Він також заборонив публічне виконання, показ, демонстрацію та оприлюднення фонограм, відеогам і музичних кліпів, створених співаком, який був громадянином держави-агресора після 1991 року. Закон збільшив частку пісень до 40 відсотків, а щоденний обсяг новин, Аналітики та розважальні програми місцевою мовою до 75 відсотків під час радіопередач тощо. Влітку парламент прийняв закон, який заклав основу для розвитку громади та встановив три основні стовпи регіональної політики – планування, фінансування та управління регіональним розвитком. Він також запровадив мораторій на підвищення цін на газ і тепло під час воєнного стану [37].

Голосування за закон про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок і домашнім насильством було добре сприйняте. Мова йде про так звану Стамбульську конвенцію, яка

неодноразово ставала каменем спотикання для українських парламентарів. У 2022 році цей поріг було перевищено.

Наприкінці 2022 р. народні депутати ухвалили закон «Про порядок проходження іноземцями та особами без громадянства військової служби у Збройних Силах України та інших військових формуваннях, утворених відповідно до законів України» (№ 8098). А вже у лютому 2023 року до Податкового кодексу були внесені зміни щодо сприяння імпорту на територію України безпілотних літальних апаратів та деяких інших товарів (№8360).

Робота законодавчого органу була такою, що майже всі важливі військові рішення приймалися протягом перших шести місяців після повномасштабного вторгнення. Проте законодавчий процес стабільно тривав протягом року. І ось наприкінці 2022 року голова Верховної Ради Руслан Стефанчук заявив, що Україна вже виконала свою частину роботи та ухвалила всі законопроекти, необхідні для реалізації рекомендацій щодо вступу до Європейського Союзу, які були надані нам червнем Європейською Комісією.

За рік воєнного стану до парламенту надійшла низка звернень до міжнародних організацій, парламентів та урядів країн із закликами засудити агресію Російської Федерації та пропозиціями вжити невідкладних заходів для її припинення. У Верховній Раді прозвучали виступи ключових політиків та світових лідерів. Вони надихнули на боротьбу народ України та народних депутатів.

Завдяки злагодженій роботі парламентаріїв нашої державі вдалося адаптувати життя до зовсім не нормальних умов. Кожне з цих рішень важко переоцінити, адже кожне з них є цеглинкою у розбудові нашої перемоги.

2.2. Механізми впливу громадянського суспільства на вітчизняну систему прийняття політичних рішень.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну та введення воєнного стану накладає певні обмеження на громадян, як щодо форм громадської участі, так і щодо доступу до публічної інформації. В першу чергу це стосується питання безпеки, оскільки ворог намагається використати всю можливу доступну (в тому числі публічну) інформацію як зброю проти нас.

Особливо під час воєнного стану органи місцевого самоврядування чи їхні «довірені особи» – військово-цивільні та військові адміністрації – не мають права оприлюднювати проекти рішень. Робота депутатських комісій та місцевих рад не анонсується заздалегідь і може проходити у закритому форматі. Публічні електронні реєстри (зокрема про землю, містобудівну документацію) можуть бути закриті для громадян. Крім того, у деяких муніципалітетах конкурси громадського бюджету були тимчасово призупинені або проекти партиципаторного бюджетування були відкладені (Це регулюється постановою КМУ, яка узаконює вільне розпорядження/перерахування місцевих коштів з метою протидії російській агресії. У Фактично бюджетні кошти, використані на реалізацію намічених ініціатив, відволікалися на військові потреби). Це пов'язано з особливостями бюджетного процесу в умовах воєнного стану та обмеженими фінансовими ресурсами. Усе це, так чи інакше, змінює створені реформою децентралізації відносини між органами місцевого самоврядування та громадою та, відповідно, зменшує можливості громадян впливати на місцеву владу. Проте варто пам'ятати, що всі перераховані вище обмеження є тимчасовими і не позбавляють громадян права брати участь у житті своєї громади. На сьогоднішній день не існує нормативно-правового акту, який би це повністю забороняв.

У сфері українського законодавства немає єдиного закону, який би регулював процедури всіх форм участі громадськості. Основні форми участі громадян на муніципальному рівні викладені в статутах, постановах муніципалітетів і в таких законах [29]:

ТУ «Про місцеве самоврядування в Україні»

ТО "Про органи самоорганізації населення"

ТО "Про звернення громадян"

ТО "Про позицію депутатів місцевих рад"

Тому участь громадян не обмежується виборами міського голови та депутатів, які, до речі, під час воєнного стану заборонені (принаймні поки що). Громадянам також гарантується право на вільний доступ до інформації про діяльність органів місцевого самоврядування, участь у засіданнях органів місцевого самоврядування, подання електронних петицій, проведення громадських слухань тощо. Які з них можна застосувати в умовах воєнного стану, а які доведеться відкласти на потім – розповімо далі.

Місцевий референдум (ст. 7) є формою прямого волевиявлення жителів громади. Плебісцит може розглядати всі питання, крім тих, які заборонені конституцією (питання податків, бюджету та амністії), і які підпадають під юрисдикцію уряду штату, а не місцевого. Наприклад, місцевим референдумом у громаді може бути вирішено питання про ліквідацію чи реорганізацію навчальних закладів громади, затвердження статуту громади чи змін до нього, програми розвитку громади, дострокове припинення повноважень голови громади тощо. [31].

Рішення референдуму є обов'язковими. Але організувати та реалізувати не так просто. Для цього потрібна ініціатива громадян, збір підписів виборців та фінансові ресурси для його організації.

Проте проведення референдуму наразі неможливе з двох причин. По-перше, в Україні діє воєнний стан, за яким вибори заборонені, а референдуми є їх різновидом. По-друге, інститут місцевих референдумів наразі згадується в окремих законодавчих актах національного законодавства уривчасто, оскільки основний Закон «Про всеукраїнський та місцеві референдуми» втратив чинність у 2012 році. Це створило правовий вакуум щодо процесуальних аспектів цієї форми участі. Законом про місцеве самоврядування визначено, що порядок призначення і проведення місцевого референдуму, перелік питань визначаються Законом про референдум. Однак

сьогодні цього закону вже немає. Законопроект №5512 “Про місцевий референдум” зареєстрований у Верховній Раді ще у 2021 році, але досі не прийнятий.

Місцеві ініціативи (ст. 9) – право депутатів місцевого самоврядування ініціювати в раді обговорення будь-якого питання місцевого самоврядування. Це можуть бути питання щодо земельних відносин, соціальних, адміністративних, освітніх, медичних послуг тощо. Наприклад, ініціативи щодо створення муніципального центру реабілітації ветеранів, перешкоджання розвитку міста, висаджування вулиці, розширення транспортної інфраструктури, ремонту навчального закладу тощо [30] Місцеві ініціативи також можуть вплинути на склад комісії ради – Ви можете, наприклад, вносити пропозиції щодо зміни складу комісії та виключення певного депутата, якщо йому не довіряють депутати. Дійсно, через місцеві ініціативи жителі громади можуть підготувати проекти рішень, як це роблять депутати, які мають бути розглянуті на засіданні ради.

Під час воєнного стану цей інструмент участі доступний мешканцям громади навіть у ситуації, коли засідання ради є закритим. Тема ініціативної групи попередньо включається до порядку денного засідання, оголошується день зборів і обов’язково обговорюється всіма членами ради за участю цієї групи.

Консультативне опитування громадян (ст. 43) є формою участі, яка використовується для виявлення думки мешканців щодо потреб і проблем громади. Районні та обласні ради на своїх пленарних засіданнях вирішують питання щодо пропозиції місцевих органів влади щодо проведення такого обстеження [22, с. 23]. Результати цього опитування будуть враховані при прийнятті відповідних рішень. Найчастіше таке опитування передбачає однозначні відповіді — «так» чи «ні» — і стосується якоїсь конкретної проблеми. Консультативне опитування громадян є гнучким, оскільки воно може проводитися для окремого будинку, кварталу, вулиці – все залежить від рішення місцевої влади. Таке опитування не займає багато часу і учасники

опитування повинні відповісти на запитання один раз. Обмежень щодо систематичності проведення таких опитувань немає – вони можуть відбуватися залежно від обсягу запитів. Наприклад, коли йдуть дискусії щодо конкретного проекту чи рішень Ради щодо благоустрою, озеленення, місцевої інфраструктури, екологічної безпеки тощо.

Загальні збори громадян (ст. 8) передбачають безпосередню участь громадян у вирішенні питань місцевого значення. Наприклад, це можуть бути збори жителів проїзду, вулиці чи мікрорайону для обговорення проблем своєї території, внесення пропозицій до органів місцевого самоврядування, обговорення проектів рішень ради [9, с. 32]. На зборах громадяни можуть вимагати від органів місцевого самоврядування звітів та дій з проблемних питань (наприклад, щодо стану довкілля, надання соціальних послуг різним групам населення, благоустрою тощо). Проведення загальних зборів громадян визначається статутом конкретного органу місцевого самоврядування. Будь-який мешканець громади може ініціювати загальні збори, коли є потреба вирішити якесь питання, або утворити будинкові комітети (наприклад, ОСББ). У разі ініціативи мешканця зміни запрошення разом із порядком денним надсилається до ради зміни, оприлюднюється на офіційному веб-сайті та поширюється в засобах масової інформації.

Під час воєнного стану цей інструмент участі офіційно працює. Єдине, що можуть виникнути труднощі з організацією зборів, особливо в тих громадах, де значна кількість мешканців виїхала у безпечніші регіони. Рішення зборів громадян повинні враховуватись органами місцевого самоврядування. У разі прийняття органом місцевого самоврядування рішення про неврахування рішення загальних зборів він повинен дати мотивовану відповідь про відмову у прийнятті такого рішення.

Для вирішення окремих питань місцевого значення створюються комітети самоорганізації населення (ст. 14). Ці корпорації можуть бути наділені власними фінансами, власністю та повноваженнями. І виникають вони з ініціативи мешканців будинку, мікрорайону, вулиці, мікрорайону[29].

Завдяки створенню таких органів жителі селища можуть безпосередньо впливати на рішення ради та контролювати їх виконання. Це справді інструмент прямої демократії. Є багато прикладів проблем, які можуть бути вирішені органами самоорганізації населення[30]. Наприклад, планується будівництво житлового комплексу, але будівництво цього не обговорювалося з мешканцями кварталу. У цьому випадку місцеві жителі можуть самоорганізуватися та створити комітети із запобігання незаконному будівництву. Або дорога в районі розбита, а представник місцевої ради не реагує на проблему. Тут також створення вуличних комітетів сприяє підвищенню обізнаності про проблему в ЗМІ та на рівні громади.

Є й інші випадки, коли можуть бути створені органи самоорганізації населення. Наприклад, якщо в слаборозвиненому районі є активна частина мешканців, вони можуть об'єднати зусилля для систематичного просування своїх ідей. Профспілка в ОСН має подвійну перевагу – своєю діяльністю може посилити роботу районних депутатів, а також може протистояти, якщо депутат зловживає своїми повноваженнями та витрачає бюджетні кошти на власні потреби. Район, який обслуговує представник, як правило, більший за вулицю, будинок чи квартал, тому у представника часто не вистачає ресурсів і часу, щоб відстоювати певне рішення громади чи навіть глибше досліджувати проблему [32, с. 31]. Відповідно, в цьому випадку ефективними будуть квартальні чи вуличні комітети, які фактично виконують роль депутатів і пропонують вирішення проблем. Єдине, звісно, що ініціатори з комітетів самоорганізації населення не можуть проголосувати ці рішення в раді.

Створення ОСН може бути особливо ефективним у процесі відновлення територій, оскільки їх діяльність стосується різних територій. Враховуючи те, що ОСН разом із депутатами представляють мешканців вулиці, будинку, кварталу тощо, їхня ініціатива може мінімізувати ризики зловживань та корупції. Ще однією перевагою діяльності такого суб'єкта у процесі відновлення територій є можливість отримання фінансування, оскільки

фінансування ДСО здійснюється не лише за рахунок коштів місцевого бюджету, а й за рахунок добровільних внесків фізичних осіб та інших надходжень, не заборонених законодавством.

Громадські слухання (ст. 13) - право місцевої влади проводити зустрічі з депутатами чи посадовими особами. Це вид публічного обміну думками, коли громадяни можуть висловити свою точку зору щодо проблемних питань, а посадові особи місцевого самоврядування – почути хвилювання місцевих жителів[29].

Наприклад, перед ухваленням рішення про будівництво сміттєпереробного заводу місцева влада може організувати громадські слухання для отримання відгуків від місцевих жителів. Тому громадські слухання є не лише інструментом інформування жителів громади про актуальні проблеми, а й залучення громадян до вирішення місцевих проблем.

Громадські слухання проводяться не рідше одного разу на рік, хоча на практиці ця вимога законодавства не завжди діє. Усі пропозиції, подані за результатами публічних консультацій, підлягають розгляду органами місцевого самоврядування.

Під час воєнного стану буває важко організувати та провести громадські слухання. По-перше, тому що сьогодні представники місцевого самоврядування вирішують нагальні проблеми, пов'язані з потребами військових, внутрішньо переміщеними особами та гуманітарною допомогою. Крім того, консультації з громадськістю відбуваються неформально або в онлайн-форматі. Для цього спільноти використовують онлайн-платформи – e-DEM, Google forms, чат-бот Дія. Наприклад, такі формати участі використовувалися у Калуській та Червоноградській громадах для перейменування вулиць. Скарги громадян – письмові або усні пропозиції, заяви та скарги, електронні петиції. Звернення можуть стосуватися будь-яких питань, що стосуються жителів громади або потребують негайного вирішення. У період дії воєнного стану така форма участі є поширеною, оскільки збільшилася кількість людей, які потребують консультацій щодо

соціальних послуг, благоустрою житла тощо [27, с. 43]. У деяких регіонах створено спеціальні центри для надання консультативної допомоги (наприклад, у Львові діє міський центр допомоги переселенцям). Ще одна форма участі громадян – делегація на виборах депутатів місцевих рад – регулюється Законом «Про посаду депутатів місцевих рад». Виборці можуть надати доручення своєму депутату на зборах, під час його звітів або зустрічі з ним. Ці накази стосуються будь-яких питань і потреб, що стосуються виборчого округу чи громади в цілому (наприклад, ремонт доріг, відновлення навчального закладу тощо). Таке доручення має бути підтримане (голосуванням) більшістю присутніх на Зборах (Зборах). Зміст доручення заступник виносить на раду округу і за наявності ресурсів приймається рішення щодо його виконання. За допомогою цього інструменту можна зосередити зусилля всієї громади на виконанні доручення, оскільки в реалізації можуть брати участь як виборці району, так і місцеві.

Висновок до розділу 3

24 лютого 2022 р. Верховна Рада мала прийняти рішення про введення воєнного стану. Указ президента про введення воєнного стану в Україні схвалили трьома сотнями голосів.

Наприкінці березня Верховна Рада ухвалила закон, необхідний для врегулювання роботи державного механізму в умовах воєнного стану (№7153). А також зміни, які вдосконалювали принципи організації та керівництва рухом опору (№ 7180). Ще одним визначним рішенням стало прийняття закону про скасування відповідальності за добровільну утилізацію зброї, боєприпасів, вибухових речовин або пристроїв (№ 7181). Але відповідальність за використання гуманітарної допомоги під час воєнного стану необхідно посилити (№7146).

На початку квітня Верховна Рада ухвалила закон про визначення винагороди за добровільно передану Збройним силам України військову

техніку держави-агресора (№7229). Також було вирішено цього місяця створити та запровадити роботу Омбудсмена у справах зниклих безвісти за надзвичайних обставин. А в травні Верховна Рада ухвалила закон, який дозволяє територіальній обороні виконувати завдання у сфері ведення військових (бойових) дій.

Парламенту довелося приймати рішення, які, здавалося б, навіть не потребували обговорення. Наприклад, про заборону пропаганди тоталітарного неонацистського режиму Росії, агресії Російської Федерації як терористичної держави проти України, символіку, яку використовують збройні та інші військові формування Росії у війні проти України (№ 7214) . На 31-му році незалежності був ухвалений закон про десовєтизацію українського законодавства (№4284). У цьому документі зазначено, що на території України не діють майже 1200 актів органів влади СРСР і УРСР.

У сфері українського законодавства немає єдиного закону, який би регулював процедури всіх форм участі громадськості. Основні форми громадської участі на муніципальному рівні визначені законами, муніципальними нормативними актами та такими законами: Закон «Про місцеве самоврядування в Україні», Закон «Про органи самоорганізації населення», Закон «Про покликання». громадян», Закон «Про статус депутатів міських рад».

Національне законодавство, воєнний стан і пов'язані з ним обмеження не забороняють повноцінної участі громадян у місцевому самоврядуванні. Крім того, Верховна Рада ухвалила у першому читанні законопроект «Про внесення змін до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування», який удосконалює порядок організації форм участі. Тому навіть за сучасних умов важливо, щоб органи місцевого самоврядування не відмовлялися від використання інструментів місцевої участі, які формально закріплені в їхніх статутах чи положеннях. Залежно від рівня безпеки та можливостей кожного регіону можуть використовуватися гнучкі форми

участі – електронні консультації з громадськістю, дистанційні конференції, опитування мешканців тощо. Такі механізми участі, крім доступності, покращать якість рішення відповідно до потреб різних соціальних категорій.

Створення ОСН може бути особливо ефективним у процесі відновлення територій, оскільки їх діяльність стосується різних територій. Враховуючи те, що ОСН разом із депутатами представляють мешканців вулиці, будинку, кварталу тощо, їхня ініціатива може мінімізувати ризики зловживань та корупції. Ще однією перевагою діяльності такого суб'єкта у процесі відновлення територій є можливість отримання фінансування, оскільки фінансування ДСО здійснюється не лише за рахунок коштів місцевого бюджету, а й за рахунок добровільних внесків фізичних осіб та інших надходжень, не заборонених законодавством.

ВИСНОВКИ

Політичне рішення — акт, здійснюваний суб'єктами політики, спрямований на втілення в життя політичних цілей і завдань, здійснення для цього відповідних заходів на основі аналізу інформації, вибору варіантності дій, урахування політичного часу і реальних політичних сил.

Прийняття політичних рішень — це процес, у якому послідовно розвиваються елементи структури передають один одному накопичену інформацію та встановлені команди. Політичні рішення зазвичай визначають у двох вимірах: по-перше, як технологічну трансформацію політичної влади в контроль суспільних процесів, по-друге, як центральний елемент у перетворенні політичних вимог різних груп громадян на прийнятні засоби та методи регулювання суспільних відносин для суспільства в цілому

Основними ознаками політичних рішень, що відрізняють їх від інших видів управлінських рішень, є: специфіка політичного рішення, яка полягає в регулюванні та розподілі суспільних ресурсів (економічних, інтелектуальних, інформаційних тощо); висока екологічна вразливість; наявність конфлікту між груповими інтересами та загальним благом. Політичне рішення формулює загальні цілі та напрями суспільного розвитку, відтворює або змінює нормативно-правову та інституційну основу суспільно-політичного та державного ладу і має виключно соціальний характер.

Політичні рішення завжди визначаються різними інтересами. Це національні інтереси або інтереси народу; інтереси класів, соціальних груп, партій, інших організацій; особистих інтересів та інтересів різних сил за межами країни, водночас національні інтереси можуть відігравати роль лише в стабільному суспільстві, де такі інтереси визначаються та визнаються більшістю елементів і структур політичної системи.

Політичні рішення класифікуються за різними критеріями: Політичні рішення можна класифікувати наступним чином: значущими є рішення переважно загальнонаціонального, надрегіонального значення та важливості,

що зачіпають інтереси більшості соціальних груп, класів і політичних суб'єктів; регулярно – такі рішення приймаються в стабільних суспільствах для підтримки та регулювання владних відносин, переважно по відношенню до правлячих політичних сил, груп, блоків; нейтральний - лише задовольняє громадську думку і обслуговує повсякденні, дрібні проблеми та турботи. Як правило, вони не мають вирішального, істотного значення для функціонування держави, правлячої політичної влади.

Залежно від спрямованості на вирішення конкретних проблем: рішення правильне – завдання вирішується цілеспрямовано; рішення нейтральне - проблема залишається на тому ж рівні; рішення неправильне – проблема загострюється, загальнополітична ситуація погіршується.

Підготовка та ухвалення політичних рішень є складним процесом, що складається з багатьох елементів, які в даному випадку найкраще називати етапами або етапами. Загалом цей процес можна поділити на чотири фази: формулювання та визначення соціальної проблеми, яку необхідно розв'язати; формулювання можливих альтернативних рішень проблеми; обговорення або порівняльний аналіз можливих альтернативних рішень; прийняття рішень, вибір найкращого рішення як плану дій. На різних етапах процесу підготовки та прийняття політичних рішень можуть бути залучені різні суб'єкти суспільства, тому на першому етапі визначення проблеми про свої інтереси можуть заявити широкі верстви, політична партія в цілому та громадські організації з відповідними інтересами. На етапі формулювання та аналізу проблеми на перший план виходять різні класи, політичні партії, громадські організації, спеціалісти та державні адміністрації. На рівні політичних рішень вступають у дію представницькі органи держави, політичні партії та соціальні групи. У деяких випадках самі рішення можуть прийматися (залежно від важливості питання) більшими чи меншими колами громадян (збори) або більшістю дорослого населення (референдуми, голосування). Цілком можливо, що політичні інститути, які повинні приймати рішення, насправді є маріонетками, які нав'язують волю інших. Вони лише надають

юридичної форми політичним рішенням, які готуються та відбуваються за лаштунками. Тому, щоб визначити, хто насправді приймає рішення в тій чи іншій політичній системі, необхідно вивчити відносини між політичними елітами та формальною владою, щоб виявити конкретних осіб чи групи, які контролюють діяльність формальних політичних інститутів чи влади. безпосередній вплив на них. Це особи чи групи, які приймають реальні політичні рішення.

Найважливіші методи прийняття політичних рішень:

Рациональний універсал (корінь) - прагне приймати раціональні рішення на основі розуміння цінностей і цілей, а також чітко визначених процедур. Підрядники повинні суворо дотримуватися встановлених процедур на кожному етапі прийняття рішень. Підхід передбачає наявність у розробників рішення об'єктивної інформації та неупередженого бачення проблеми.

Метод послідовного порівняння («метод гілок») — передбачає послідовні невеликі кроки для досягнення мети, а потім порівняння з реальними потребами, орієнтирами соціальних груп, політичних сил тощо. Цей підхід базується на неможливості «одного» назавжди» політизацію і, таким чином, передбачає постійне коригування політичної лінії.

Гібридне сканування - цей метод поєднує перші два. Це дозволяє раціонально проаналізувати найважливіші ключові моменти і розглянути менш важливі аспекти менш детально. Це допомагає політичним інституціям адаптуватися до ситуацій, що швидко змінюються, у поєднанні з необхідною гнучкістю для адаптації процесів прийняття рішень до конкретних обставин.

Політична модель найбільше наближається до реальності того, як працюють менеджери та інші особи, які приймають рішення: рішення складні, залучено багато людей, інформація часто не дозволяє зробити чіткі висновки, а розбіжності щодо проблем аж до конфлікту щодо вирішення проблеми є звичним явищем. Існує три основні моделі прийняття рішень: формальна модель базується на чіткій ієрархії комунікаційних систем і програм потоку інформації; конкурсна модель передбачає альтернативні

потоки інформації та відповідні проєктні рішення. Він відкритий для всіх альтернатив, незалежно від одержувача та каналу отримання; колегіальна модель вимагає спільної роботи для пошуку найкращого вирішення проблеми. Формування колегіального колективу не диференціюється за соціальним статусом і пов'язане з організаційною структурою працівників. Ця модель зберігає певну ієрархію конфронтаційної моделі, хоча альтернативи іноді затверджуються від центру до центру прийняття рішень без схвалення посадовців вищого рівня.

Більше року тому, вранці 24 лютого Верховна Рада мала прийняти рішення про введення воєнного стану. За даними системи «Рада», це питання розглянули о 8:40, на нього витратили трохи менше десяти хвилин. Указ президента про введення воєнного стану в Україні схвалили трьома сотнями голосів.

За рік воєнного стану до парламенту надійшла низка звернень до міжнародних організацій, парламентів та урядів країн із закликами засудити агресію Російської Федерації та пропозиціями вжити невідкладних заходів для її припинення. У Верховній Раді прозвучали виступи ключових політиків та світових лідерів. Вони надихнули на боротьбу народ України та народних депутатів. Завдяки злагодженій роботі парламентаріїв нашої державі вдалося адаптувати життя до зовсім не нормальних умов. Кожне з цих рішень важко переоцінити, адже кожне з них є цеглинкою у розбудові нашої перемоги.

Національне законодавство, воєнний стан і пов'язані з ним обмеження не забороняють повноцінної участі громадян у місцевому самоврядуванні. Крім того, Верховна Рада ухвалила у першому читанні законопроект «Про внесення змін до Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших законодавчих актів України щодо народовладдя на рівні місцевого самоврядування», який удосконалює порядок організації форм участі. Тому навіть за сучасних умов важливо, щоб органи місцевого самоврядування не відмовлялися від використання інструментів місцевої участі, які формально затверджуються в їхніх статутах чи положеннях. Залежно від рівня безпеки

та можливостей кожного регіону, гнучкість можуть бути використані форми участі – електронні консультації з громадськістю, дистанційні конференції, опитування мешканців тощо. Такі механізми участі, крім доступності, покращать якість рішень відповідно до потреб різних соціальних категорій, оскільки кількість ВПО в регіонах збільшилася, відбулося переміщення бізнесу і є потреба у перерозподілі бюджетів, залученні додаткових ресурсів тощо. Це потребує посилення взаємодії з громадою.

Список використаних джерел

1. Агафонова Н.О. Сутність зв'язків з громадськістю в системі публічного управління. Публічне управління та регіональний розвиток. 2018. № 1. 131 с.
2. Алексєєв В.М., Липовська Н.А. Взаємовідносини держави та суспільства : нач. посібник. Дніпро: ГРАНІ 2019. 172 с.
3. Андрійко О. Академічні дослідження проблем державного управління та адміністративного права: результати і перспективи. *Юридичний журнал*. 2004. № 5.
4. Барановський Ф. Спільність внутрішніх та євроінтеграційних потреб удосконалення політичної системи України. Політичний менеджмент. 2008 № 4.
5. Беззубко Л.В., Скопец О.В, Про деякі механізми взаємодії членів громади з органами місцевого самоврядування. Менеджер ДонДУУ. 2007. № 1(39). 81 с.
6. Білий О. Легітимація і сучасний політичний режим. Наукові записки. ІПіНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. 54 с.
7. Бойко-Бойчук Л. В. Синергетичний підхід у політичних дослідженнях (на прикладі аналізу політико-владної взаємодії у територіальних громадах в Україні) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : 23.00.01. «Теорія та історія політичної науки». Київ, 2006. 123 с.
8. Бондарева К. В. Поняття політичних режимів як предмет юридичних досліджень. Держава і право. 2012. С. 76- 83.
9. Буроменський М. В. Вплив міжнародного права на політичні режими держав: Автореф. дис... д-ра юрид. наук: 12.00.11. Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х., 1998. 132 с.
10. Ващенко К. Основні форми і принципи дослідження політичного аналізу й прогнозу. Політичний менеджмент. 2007. №1. 172 с.

11. Висоцька С.М. Удосконалення діалогу органів влади і громадянськості на регіональному рівні. Державне управління: теорія та практика. 2012. № 2. 121 с.
12. Взаємодія органів державної влади та громадянського суспільства : навч. посіб.; за наук. ред. Ю. П. Сурміна, А. М. Михненка ; авт. кол. : Ю. П. Сурмін. Київ: НАДУ, 2011. 388 с.
13. Вступ до політичної аналітики : навч. посіб. / за заг. ред. С. О. Телешуна. К. : Вид-во НАДУ, 2006. 220 с.
14. Гошій О., Мислюк Ю. В., Синергетичне розуміння політичної дійсності. Політологічні записки: Збірник наукових праць. Вип.1 (7). Луганськ: вид-во СНУ ім.В.Даля, 2013. С. 66.
15. Гуріна Л. Зв'язки із громадськістю в органах державної влади. Зб.наук.праць Національний університет «Острозька академія», 2013., с.281
16. Данилюк Н. Визначальні риси авторитарного політичного режиму: роль «авторитарних послідовників» у його підтримці. Освіта регіону. 2009. № 4.
17. Демида І. Взаємовідносини держави та громадянського суспільства в зарубіжних країнах: досвід для України. Забезпечення конструктивного діалогу між владою та суспільством : матеріали наук.-практ. конф., м. Одеса, 28 квіт. 2016 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. 53–73 с.
18. Донеллі Д. Права людини у міжнародній політиці / пер. з англ. Тараса Завалія. Львів: Кальварія, 2004. 280 с.
19. Драгомирецька Н. Комунікативна діяльність в публічному управлінні: зарубіжна практика. Забезпечення конструктивного діалогу між владою та суспільством: матеріали наук.-практ. конф., м. Одеса, 28 квіт. 2016 р. Одеса : ОРІДУ НАДУ, 2016. С. 127.
20. Дяченко М.І., Коваленко Г.О. Взаємодія органів місцевого самоврядування та органів державної влади з громадськістю регіону. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 3.

21. Єфанова Н.Є. Аналіз нормативно-правового забезпечення у сфері інформаційно-комунікаційної інфраструктури в Україні. Державне управління: теорія та практика. 2018. № 1. 124 с.
22. Заєць О.М. Теоретичні основи дослідження зв'язків з громадськістю як інструменту взаємодії політичних суб'єктів України. Молодий вчений. 2017. №12(52). 130-132 с.
23. Запровадження комунікацій у суспільстві /З а заг. ред. Н.К. Дніпренко, В.В. Різуна. К.: ТОВ«Вістка», 2009. 56 с
24. Загорский В.С., Телешун С.О. Енциклопедія державного управління. Львівській регіональний інститут державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. Т. 8., 2013. 334 с.
25. Зінченко А.Г. Еволюція і розвиток PR: теоретичні та методологічні основи. Укр. соціум. 2005. № 5–6. С. 164–169.
26. Карий О.І., Панас Я.В. Місцеві ініціативи та залучення громадськості до здійснення місцевого самоврядування. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування Асоціація міст України. ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. 176 с.
27. Королько В. Г., Некрасова О.В. Інституціоналізація системи зв'язків з громадськістю (PR) в Україні: аналіз моделей. Проблеми розвитку соціологічної теорії. Трансформація соціальних інститутів та інституціональної структури суспільства : наукові доповіді і повідомлення III Всеукраїнської соціологічної конференції. К. : САУ, ІС НАНУ, 2003. 43 с.
28. Крап А. Сутність політичної стабільності: індикатори та функції. Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. Львів : Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2006. Випуск 18. 124 с.
29. Купріянов Д.В. Удосконалення зв'язків органів державного управління та місцевого самоврядування з громадськістю. Розвиток форм і методів сучасного менеджменту в умовах глобалізації: Матеріали 9-ї Наук.-

практ. Інтернет-конф. Дніпро, 20-21.11.2021: тези доповідей (Том 2). Дніпро: Поліграфічний відділ ДДАЕУ, 2021. 63 с.

30. Купріянов Д.В. Взаємодія з громадськістю – основа ефективного публічного управління. Забезпечення сталого розвитку аграрного сектору економіки: проблеми, пріоритети, перспективи: матеріали XII Міжнарод. Науково-практичної інтернет-конференції 28-29 жовтня 2021р. Том 2. Дніпро: Видавничо-поліграфічний центр «Гарант СВ», 2021. 118 с.

31. Ладиченко В. Проблеми взаємодії держави і громадянського суспільства. Публічне право. 2016. № 4. 125 с.

32. Малаш С.М. Проблематика взаємовідносин між органами виконавчої влади та громадськістю. Державне управління: теорія та розвиток. 2017. № 9. 127 с.

33. Митко А. М. Політична аналітика: навчальний посібник. Луцьк : Вежа-друк, 2014. 224 с.

34. Михайловська О. В. Деякі аспекти комунікативної взаємодії органів місцевого самоврядування та громадськості. *Науковий вісник Полісся*. Чернігів: ЧНТУ, 2016. № 1 (5). 136 с.

35. Непоп Л. Політика Європейського союзу щодо розвитку громадянського суспільства. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. Київ, 2014. Випуск 2(70). 254 с.

36. Олещук П. М. Символічні форми легітимації політичних режимів: автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.01. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2008. 119 с.

37. Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні : матеріали всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, 3 травня – 13 червня 2022 року. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 504 с.

38. Павлюк К., Іголкін І. Особливості соціо-структурних взаємодій громадянського суспільства і держави в країнах західної Європи. Збірник

наукових праць Національного університету державної податкової служби України. Ірпінь. 2011. Вип. 1. 418–428 с.

39. Прийняття одноосібних рішень сільськими, селищними та міськими головами в умовах воєнного стану. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/15138>

40. Ржевська Н.Ф. Політичне та стратегічне прогнозування: суть і ознаки. Політичний менеджмент. 2011. №6. 42 с.

41. Рудич Ф. Політичний режим і народовладдя: методологічний контекст. Віче. 2011. № 17. 42 – 48 с.

42. Самойленко Т.Г. Механізми реалізації зв'язків із громадськістю в публічному управлінні. Публічне управління та адміністрування в Україні. 2019. Вип.4. 67-71 с.

43. Саппа М. М. До питання про становлення і розвиток паблік рилейшнз в Україні. Український соціум. 2006. № 6 (17). 55 с.

44. Сенча С.А. Аналіз можливості адаптації досвіду зарубіжних країн для стимулювання розвитку громадянського суспільства в Україні. Право та державне управління. 2020. № 1. Т.2. 170-177 с.

45. Сухонос В. В. Динаміка сучасного державно-політичного режиму в Україні: антиномія демократизму і авторитаризму. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Українська академія банківської справи. Юридичний факультет. Суми : Університетська книга, 2003. 336 с.

46. Сухонос В. В. Динаміка сучасного державно-політичного режиму в Україні: антиномія демократизму і авторитаризму. Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Українська академія банківської справи. Юридичний факультет. — Суми : Університетська книга, 2003. 336 с.

47. Талдикін О. В. Теорія влади. Структурно-логічні схеми і таблиці: Навч. посібник. Дніпро. Дніпропр. держ. універ. внутр. справ, 2020. 164 с.

48. Тимчук О. Л. Політико-правові особливості сучасних авторитарних режимів. Вісник Запорізького національного університету. 2009. № 2. 48 – 54 с.

49. Телешун С. О. Політична аналітика, прогнозування та політичні консультації / С. О. Телешун, А. С. Баронін. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2001. 112 с.
50. Ткаченко І. Громадянське суспільство і Європейській союз: функціонування і співпраця. Наукова бібліотека, Віче. 2015. Вип. 2. 116 с.
51. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: посіб. К. : Ленвіт, 2012 . 64 с.
52. Участь громадськості у процесі прийняття рішень на місцевому рівні: навчально-методичний посібник. К.:ДП «Укртехінформ», 2013. 250 с.
53. Форми та методи залучення громадськості. Навч. Посібник. Інститут громадянського суспільства; за заг. ред. В.Артеменка. К.: ІКЦ «Леста», 2007. 248 с.
54. Фуртатов В.С. Удосконалення механізму взаємодії органів виконавчої влади та місцевого самоврядування. Наукові праці Чорноморського державного університету ім.. Петра. 2010. Вип. 117. 70 с.
55. Халецький А. Зарубіжний досвід сприяння розвитку громадянського суспільства. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2012. Вип. 11.
56. Шаян О.Л. До питання про класифікацію суб"єктів політичних рішень. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – Київ, 2002. 238-239 с.
57. Яковлева Л. І. Феномен легітимності: між вірою та раціональністю. Україна і світ у третьому тисячолітті: політичний, економічний, правовий та культурний виміри: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 13-14 березня 2015 року. У 2 частинах. Одеса: ДВНЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Міжнародний Вишеградський Фонд, 2015. Частина І. 115 - 117 с.

58. Янчук А. О. Форми безпосередньої участі громадян у здійсненні місцевого самоврядування – основа безпосередньої демократії у системі місцевого самоврядування: поняття та політико-правова природа. Актуальні проблеми становлення та розвитку місцевого самоврядування в Україні. К.: Атіка, 2007. С. 395-406.
59. Ясинська В. С. Особливості трансформації політичної культури в умовах становлення демократичного політичного режиму: Автореф. дис... канд. політ. наук: 23.00.03. Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. К., 2004. 120 с.
60. Garretón M. A. "The Political Evolution of the Chilean Military Regime and Problems in the Transition to Democracy" in Guillermo O'Donnell, Philippe Schmitter, and Laurence Whitehead (eds.), *Transitions from Authoritarian Rule: Prospects for Democracy*, Baltimore: Johns Hopkins University Press, pp. 95-122. 1986 с.
61. Karl T.L., Schmitter Ph.C. *Democratization around the Globe: Opportunities and Risks.* - Klare M.T., Thomas D.C., eds. *World Security. Challenges For a New Century.* N.Y., 1994. P. 48.
62. Linz J.J. *The Breakdown of Democratic Regimes.* Vol. 1. Crisis, Breakdown, & Re-equilibration. Baltimore, L., 1978. P. 5.
63. O'Donnell G. *Delegative Democracy* / G. O'Donnell. - *Journal of Democracy*, January 1994. № 1.
64. O'Donnell, Guillermo, "On the State, Democratization and Some Conceptual Problems (A Latin American View with Glances at Some Post-Communist Countries)," *World Development* Vol. 21, № 8 (1993): 1355-70
65. O'Donnell, Guillermo, "State and Alliances in Argentina, 1956-1976," *Journal of Development Studies* Vol. 15, № 1 (1978): 3-33.